

С. В. Куркіна

**Методичні рекомендації до вивчення курсу «Художня культура з
методикою викладання»
для студентів мистецького факультету педагогічного університету**

Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира
Винниченка

С. В. Куркіна

**Методичні рекомендації до вивчення курсу «Художня культура з
методикою викладання»
для студентів мистецького факультету педагогічного університету**

Кіровоград - 2011

ББК 85-р
К 93
УДК 7(075)

Куркіна С.В. Методичні рекомендації до вивчення курсу «Художня культура з методикою викладання для студентів мистецького факультету педагогічного університету. – Кіровоград, 2011. – 90 с.

Рецензенти:

- д.п.н., професор кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного викладання мистецького факультету КДПУ імені Володимира Винниченка **В.Ф. Черкасов;**
- к.п.н., доцент кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін мистецького факультету КДПУ імені Володимира Винниченка **Т.Б. Стратан-Артишкова**

*Рекомендовано методичною радою
Кіровоградського державного педагогічного
університету
імені Володимира Винниченка
протокол № 5 від 16 лютого 2011 року*

С.В. Куркіна, 2011

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	4
Опис предмета навчальної дисципліни «Художня культура з методикою викладання.....	6
Зміст навчальної програми курсу.....	7
Змістовий модуль I. Історія світової художньої культури.....	7
Змістовий модуль II. Методика викладання світової художньої культури в ЗОШ.....	46
Критерії оцінювання знань студентів на екзамені.....	56
Теми курсових робіт з курсу.....	59
Методичні рекомендації до написання курсових робіт.....	61
Критерії оцінювання курсових робіт.....	66
Рекомендована література до самостійної роботи студентів.....	70
Основна література.....	72
Словник термінів.....	73

Пояснювальна записка

Програма курсу «Художня культура з методикою викладання» розроблена відповідно до навчального плану зі спеціальності «Педагогіка і методика середньої освіти. Музична педагогіка і виховання» та спеціалізації «Художня культура» для мистецького факультету педагогічного вузу. Курс складається з двох розділів-модулів: «Історія світової та вітчизняної художньої культури» й «Методика викладання культурологічних курсів «Художня культура світу» та «Художня культура України» в ЗОШ».

Спираючись на досягнення в галузі культурології, мистецтвознавства, музикознавства, у першому розділі узагальнюється й аналізується світовий і національний культурний процес від зародження людини у первісну епоху до нашого часу. Вивчення особливості художньої культури окремих епох (Ренесансу, Нового часу тощо) відбувається на прикладах як загальновідомих так і маловідомих мистецьких творів, робиться їхній аналіз-інтерпретація.

У другому розділі розкривається методика викладання художньої культури в загальноосвітній школі. Тут досліджуються питання систематизації та класифікації різних видів і жанрів мистецтва, розглядаються взаємозв'язки і взаємовпливи між окремими його видами, вивчаються їхні специфічні риси. Студенти засвоюють спеціальні форми, методи, прийоми навчання, особлива увага приділяється вивченню методів художньо-педагогічної інтерпретації та художньо-педагогічної драматургії. Розглядаються теоретичні, практичні аспекти художнього виховання і освіти школярів. Вивчаються психолого-педагогічні умови розвитку особистості, що оптимізуються за допомогою художньо-естетичної освіти й виховання.

Отже, мета викладання дисципліни полягає у тому щоб:

- дати студентам знання про специфіку функціонування і розвитку світової та вітчизняної художньої культури;
- підготувати професійного фахівця в галузі художньої культури;
- навчити використовувати здобуті в процесі вивчення курсу знання в дослідницькій і педагогічній діяльності;
- сформувати світогляд майбутнього вчителя, розвинути його педагогічне мислення;
- ознайомити з основними культурологічними, мистецтвознавчими термінами.

Завдання вивчення дисципліни є наступними:

- збагатити кругозір майбутнього вчителя; сприяти формуванню естетичного смаку, засвоєнню й поглибленню мистецтвознавчих і культурологічних знань;
- навчити студентів використовувати силу впливу мистецтва в процесі роботи з учнями різного віку з метою формування особистої культури, позитивних ідейно-моральних переконань, культури спілкування, адекватного сприйняття високохудожніх творів мистецтва;
- розвинути вміння оцінювати, аналізувати, інтерпретувати культурні явища різних епох, стилів, жанрів, форм;

- сформувати вміння формулювати і грамотно аргументувати власні судження, особисту позицію щодо орієнтації на ті чи інші моральні, духовні цінності;
- навчити самостійно, адекватно підбирати необхідні засоби, методи, прийоми, форми роботи з учнями в процесі викладання комплексу мистецтвознавчих дисциплін;
- опанувати зі студентами необхідні для здійснення професійної педагогічної діяльності методичні знання.

Серед дисциплін, засвоєння яких є необхідним для вивчення даного курсу є наступні: естетика, етика, історія зарубіжної музики, історія України, українська музична література, історія театрального мистецтва, релігієзнавство, основи матеріальної культури, історія образотворчого мистецтва та архітектури, психологія, педагогіка, історія педагогіки, народознавство та музичний фольклор України.

Для організації ефективної самостійної роботи, яка полягає у підготовці тем, що виносяться на самостійне опрацювання, написанні рефератів, доповідей, підготовці курсових робіт тощо, студентам пропонується спеціальна науково-методична, художня література, підібраний за темами ілюстративний матеріал. Фундаментом самостійної роботи є свідомою робота студентів з першоджерелами з історії художньої культури, якісне опрацювання матеріалів лекцій, систематичне відвідування закладів культури (музеїв, виставок, концертів тощо) з метою накопичення культурологічного досвіду необхідного для майбутньої професійної діяльності вчителя художньої культури.

**Опис предмета навчальної дисципліни
«Художня культура з методикою викладання»**

Курс: підготовка спеціалістів	Напрямок, спеціальність, освітньо кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу
<p>Кількість кредитів, відповідних ECTS – 3,75. Національних кредитів – 2. Змістовних модулів – 2. Загальна кількість годин – 135. Тижневих годин – 9 семестр - 4, 10 семестр - 2.</p>	<p>Шифр та назва напрямку: 0101. Педагогічна освіта.</p> <p>Шифр та назва спеціальності: 7.010103 Педагогіка і методика середньої освіти. Музична педагогіка і виховання.</p> <p>Спеціалізація: Художня культура</p> <p>Освітньо – кваліфікаційний рівень: спеціаліст</p>	<p>Обов'язковий Рік підготовки: 5 Семестр: 9, 10 Лекції: 32г. Семінарські заняття: 12г. Практичні заняття: 10г. Самостійна робота: 81г. (підготовка тем, що виносяться на самостійне опрацювання; написання рефератів; робота з літературою, тощо). Вид контролю: екзамен – 9 семестр курсова робота – 9 семестр</p>

Навчальна програма курсу

Змістовий модуль 1. Історія світової художньої культури

Тема 1. Культура первісного суспільства

Основні поняття і визначення

Палеоліт, мезоліт, неоліт, бронзовий вік, стадо, рід, анімізм, тотемізм, фетишизм, магія, суспільний поділ праці, мегаліти, менгіри, дольмени, кромлехи, писемність, первісне мистецтво, синкретизм.

Лекція

Первісна культура як культурологічне поняття. Загальна характеристика первісної епохи. Історично-археологічна періодизація первісної культури: палеоліт (нижній, середній, верхній), мезоліт, неоліт. Узгодження археологічної періодизації із загально історичною: кам'яний вік відповідає первісному ладові, бронзовий — виникненню найдавніших держав, ранній залізний — державам вторинного типу. Характеристика кожного етапу (кліматичні умови, розвиток людини, основні види діяльності людини, поява і вдосконалення знарядь праці тощо). Зміщення періодизації первісної культури на території України. Поняття «археологічної культури». Проблема періодизації історії та культури первісного суспільства від античності до сьогодення.

Верхній палеоліт: виникнення мови. Формування мовних сімей.

Мезоліт: винайдення лука і стріли; domestикація тварин як основа для матеріальної культури нового типу. Умовність, деталізація, схематизм як особливості образотворчого мистецтва. Виникнення музики.

«Неолітична революція»: привласнювальний і відтворюючий тип господарства. Виникнення ремесел (ткацтво і кераміка). Сюжетність і символічна орнаментация в образотворчому мистецтві. Процес утилітаризації мистецтва.

Концепції походження людини: еволюційна, космологічна, теологічна. Ч. Дарвін, Ф. Енгельс, Л. Мамфорд про причини появи виду Homo Sapiens. Етапи культурної еволюції людства: дикунство, варварство, цивілізація.

Особливості первісної культурно-історичної епохи: синкретизм, однорідність. Просте аграрне господарство, додержавний устрій, відсутність міст, писемності як характерні риси первісної культури, послідовний колективізм у виробництві та споживанні, спільна власність і зрівнювальний розподіл.

Поява феноменів духовної культури. Поява релігії як специфічної форми духовної діяльності людини. Первісні вірування. Анімізм, фетишизм, тотемізм, магія. Концепції Е. Тайлора, Д. Фрезера, С. Токарева про первісні релігії. Первісні обряди та ритуали. Міфологія як синтез мистецтва і науки.

Первісне мистецтво, його синкретичний характер, перші здобутки. Важлива проблема культури первісного суспільства - питання про виникнення мистецтва, його основних течій, видів, жанрів, а також місця та ролі в процесі пізнання та перетворення людиною природи, зміцнення зв'язків у колективі, сім'ї. Зв'язок мистецтва з релігійними віруваннями та трудовою діяльністю людини. Натуралізм, символізм та умовність первісного мистецтва. Зразки мистецтва: кругла статуя, рельєф, рельєфні зображення, статуетки, фігурки свійських тварин

Найдавніші пам'ятки мистецтва в Україні належать до доби пізнього палеоліту, тобто оріньякської, солютрейської та мадленської епох (25—15 тис. р. до н.е.). Стоянки: Сюреньська, Радомишльська, Пушкарівська, Добраничівська, Кормань, Гінцівська, Межиріцька, Амвросіївська, Мізинська та багато інших.

Трипільська культура. Її залишки відкриті у 38 селах Київщини, 25 — Поділля, 20 — Західної України. Розрізняють три її етапи: ранній (4000 — 3600 р. до н.е.), середній (3600-2800 р. до н.е.) та пізній (2800-2000 р. до н.е.).

Особливості виникнення багатьох видів первісного мистецтва в Україні. Усна творчість, музика, давні пам'ятки фольклору, образотворче мистецтво.

Первісна епоха як основа культури людства.

Література

1. Тейлор Э. Первобытная культура. – Москва, 1989.
2. Фрезер Дж. Золотая ветвь. Исследование магии и религии. – Москва, 1986.
3. Шерстобитов В. У истоков искусства. – Москва, 1971.
4. Щолокова О. П., Шип С. В., Шевнюк О. Л., Семашко О. М. Світова художня культура. Від первісного суспільства до початку середньовіччя. – Київ, 2004.
5. Чмихов М. Давня культура. – Київ, 1994.
6. Першиц А., Монгайт А., Алексеев В. История первобытного общества. – Москва, 1982.
7. Токарев С. Ранние формы религии. – М., 1990.
8. История искусства зарубежных стран: Первобытное общество. Древний Восток. Античность. – Москва, 1981.
9. Федюшина И. Первые художники и скульпторы. – Москва, 1971.
10. Любимов Л. Искусство древнего мира. – Москва, 1980.
11. Історія світової культури. – Київ, 1994. – Т. 1.

Тести для самоконтролю, перевірки знань по даній темі

1. Найдавнішими формами релігії є:
  - 1) Конфуціанство
  - 2) Фетишизм
  - 3) Тотемізм
  - 4) Даосизм
  - 5) Магія

б) Анімізм

2. Піктографія – це...

1) Малюнки первісних людей всередині печер 2) Вид письма, коли предмети, явища і події зображуються малюнками 3) Система письма, коли зміст, суть слова є його умовним знаком 4) Процес виникнення первісних форм писемності

3. До первісних форм мистецтва належали:

1) Скульптура 2) Ритуальні танці 3) Наскельні зображення 4) Живопис 5) Дрібна пластика 6) Музична творчість

4. До якого періоду відносять появу перших зразків образотворчого мистецтва?

1) Палеоліт 2) Мезоліт 3) Неоліт

5. Менгіри – це...

1) Предмети культового поклоніння первісних людей 2) Кам'яні стовпи, які встановлювали на місці культових відправ 3) Первісний народ, що мешкав на території сучасної України 4) Одне з первісних знарядь праці

6. Яким був найбільш розповсюджений сюжет архаїчного живопису?

1) Зображення предметів побуту 2) Побутові сцени з життя первісних людей 3) Зображення тварин, сцени полювання 4) Зображення дітей, жінок

7. Ойкумена – це...

1) Богиня родючості, землеробства 2) Назва поселення первісної общини 3) Назва поселення первісної общини на території сучасної Франції 4) Заселена людьми земля 5) Давні знаряддя праці

8. Коли з'явилися перші самозвучні інструменти (ідеофони)?

1) Палеоліт 2) Мезоліт 3) Неоліт

9. Тотем – це...

1) Неживий предмет, який за уявленням віруючих, наділений чудодійною силою і служить об'єктом обожнення 2) Коритоподібний барабан, зроблений зі стовбура випаленого дерева 3) Тварина, рослина, яка була об'єктом поклоніння роду або племені, їхнім прабатьком та охоронцем 4) Неживий предмет, у який перевтілювалася душа загиблого воїна

10. Привласнювальні форми господарства це...

1) Збирання, землеробство, полювання 2) Землеробство, скотарство, рибальство 3) Чинбарство, бортництво, скотарство 4) Збирання, полювання, рибальство

11. Палеолітичні «венери» це...

1) Скульптурні фігурки оголених жінок 2) Скульптурні погруддя жінок-воїнів 3) Зображення жінки з дитиною на руках 4) Наскельні жіночі портрети

12. Які групи інструментів не входили в доісторичний ансамбль?

1) Ударні 2) Струнні (смичкові) 3) Духові 4) Струнні (щипкові)
5) Клавішні

Тема 2. Художня культура Давніх цивілізацій

Основні поняття і визначення

Деспотія, фараон, муміфікація, сфінкс, ієрогліф, жерці, піраміди, клинопис, зіккурат, епос, казка, гімн, шеду, монотеїзм, політеїзм, Тора, Пророки, Писання, веди, літературна мова, санскрит, буддизм, джайнізм, поеми «Махабхарата», «Рамаяна», конфуціанство, даосизм, доколумбова Америка, майя, ацтеки, інкі, ольмекі.

Лекція

Стародавні цивілізації як культурний феномен. З-поміж них — Месопотамія або Дворіччя, Середня Азія, Кавказ і Закавказзя, Стародавня Індія, Стародавній Китай, Стародавній Іран, Стародавній Єгипет, Ефіопське і Кушське царства. Специфіка художнього мислення давньосхідного регіону. Моменти цього мислення: дифузність, асоціативність, «матричність», традиціоналізм. «Стародавній Схід» як культурологічне поняття. Схід як географічна і історично-культурологічна цілісність. Спільні риси у матеріальній і духовній культурах давньосхідних цивілізацій. Стародавній Схід як невід’ємна ланка в ланцюгу світової історії.

Культура Месопотамії, її досягнення. Месопотамія як культурологічне поняття. Етнічна неоднорідність Межиріччя, її вплив на культуру. Характерні риси художньої культури Месопотамії.

Періодизація історії культури Месопотамії та її критерії. Ментальні риси шумерів, аккадців, асирійців. Типові риси старосхідної культури і месопотамська культурна самобутність. Клинописна писемність, її вплив на культуру Близького Сходу. Розвиток освіти, зародження бібліотечної справи. Здобутки науково-практичних знань в галузі медицини, астрономії.

Писемність і література. «Епос про Гільгамеша» як літературний шедевр Месопотамії. Поеми «Невинний страждалець», «Людина та її бог». Легенда про всесвітній потоп як один із найдосконаліших сюжетів епосу. Зіккурат як оригінальний стиль сакральної архітектури. Урський зіккурат та вавилонський храм бога Мардука – Етеменанкі. «Висячі сади Семіраміди». Скульптурні твори: «Дама з Урука», портрети правителя Гудеа. Традиційний художній канон. Музичне мистецтво: винайдення флейти та арфи. Месопотамські «будинки музики».

Культура Давнього Єгипту. Джерела з історії культури Стародавнього Єгипту: староегипетські писемні пам'ятки, античні автори, Біблія, пам'ятки матеріальної культури.

Чотири періоди історії державності та культури давньоєгипетської цивілізації. Типові риси старосхідної культури і давньоєгипетська культурна самобутність. Особливості кожного з періодів історії Єгипту.

Ієрогліфічна писемність та освіта в Стародавньому Єгипті. Розвиток наукових знань. Літературні пам'ятки: «Тексти пірамід», «Книга мертвих», «Бесіда розчарованого зі своєю душею», «Гімн богу Атону». Традиційний староегипетський художній канон. Архітектура скульптура – основні види художньої творчості в стародавності. Монументальне будівництво: піраміди, сфінкси, храми, заупокійні храми. Фаюмський портрет як синтез єгипетсько-греко-римського мистецтва. Театральне мистецтво та музика. Всесвітньо-історичне значення культури Стародавнього Єгипту.

Своєрідність культури Стародавньої Індії. Джерела історії культури Стародавньої Індії: староіндійські писемні джерела, повідомлення іноземців про Індію, пам'ятки матеріальної культури. Веди, «Закони Ману», Махабхарата та Рамаєна як джерела історії культури Індії. Археологічні розкопки Мохенджо-Даро, Хараппи, Чанху-Даро, Калібангани.

Релігійний критерій періодизації історії культури Стародавньої Індії. Етнокультурне розмаїття і цілісний духовний феномен давньоіндійської культури. Типові риси старосхідної культури і оригінальність культури Індії.

Освіта: школи, буддійські університети. Наукові знання: математика, астрономія. Значний розвиток медицини. Махабхарата та Рамаєна як пам'ятки літератури і справжні енциклопедії давньоіндійських традицій, звичаїв. Поет і драматург Калідаса. Образотворче мистецтво як синтез архітектури, скульптури, живопису. Меморіальна колона стамбха. Ступа як тип буддійської споруди. Чайтья - буддійський печерний храм. Канонічна іконографія Будди. Самобутня індійська музика. Танцювальна драма сангіт як синтез поезії, музики, хореографії. Всесвітньо-історичне значення давньоіндійської культури.

Культура Стародавнього Китаю. Джерела історії культури стародавнього Китаю: писемні пам'ятки, матеріали археологічних досліджень, пам'ятки матеріальної культури. Династичний критерій періодизації історії культури Стародавнього Китаю. Типові риси старосхідної культури і самобутність культури Китаю. Численні наукові винаходи давніх китайців.

Самобутній характер китайської матеріальної культури. Шовківництво як новація китайського ремесла. Суспільно-політичні та релігійні вчення Стародавнього Китаю. Конфуціанство і даосизм. Традиційні релігійно-міфологічні уявлення давніх китайців. Їх вплив на мистецтво.

Ієрогліфічна писемність: синтез каліграфії і живопису. Школи в Стародавньому Китаї. Значний розвиток народної медицини, відкриття лікувальних властивостей трав. Досягнення китайської історичної науки. Старокитайська література: конфуціанські канони «Книга перемін», «Книга

історії», «Книга пісень», «Весна і осінь», «Бесіди і судження». Глиняні та бронзові фігури могильного комплексу імператора Цінь Шіхуаня. Пагода як китайський буддійський храм. Давньокитайська музика. Всесвітньо-історичне значення давньої китайської культури.

Формування та особливості художньої культури доколумбової Америки. Джерела історії культури Давньої Америки. Основні культурні осередки: Мезоамерика та Андська область. Періодизація історії культури Давньої Америки. Типові риси старосхідної культури і самобутній характер культури доколумбової Америки.

Культура майя, ацтеків, ольмеків, інків. Культура великих міст. Високий рівень математичних та астрономічних знань. Сонячний календар. Піктографічне письмо. Два типи шкіл. Пам'ятки архітектури «Священного кварталу» Теночтитлану: Великий храм (піраміда Теокаллі) з двома храмами-близнюками на вершині богу війни Уїтцилопочтлі і богу дощу Тлалоку; круглий храм Кетцалькоатля; імператорський палац. Система «плавучих садів». Календарі майя. Досконала система літочислення. Найдовершеніша система писемності в давній Америці. Літературні пам'ятки «Чілам-Балам», «Пополь-Вух». Театральне мистецтво. Пірамідальна забудова храмів і палаців. Календар інків. Ієрогліфічне письмо і система лічби (кіпу). Святилище Кориқанча і золотий сад. Високогірна фортеця Мачу-Пікчу як шедевр будівельного мистецтва інків. Унікальні дороги інків.

Специфіка мистецтва доколумбової Америки. Історичне значення культури давньої Америки.

Література

1. На ріках вавілонських. З найдавнішої літератури Шумеру, Вавілону, Палестини. – Київ, 1991.
2. Замаровський В. Спочатку був Шумер. – Київ, 1983.
3. Вайнтруб И. Священные лики цивилизаций. – Киев, 2001.
4. Оппенгейм А. Древняя Месопотамия. Портрет погибшей цивилизации. – Москва, 1990.
5. Уманцев Ф. Искусство Древнего мира. – Киев, 1996.
6. Липинская Я., Марциняк М. Мифология Древнего Египта. – М., 1983.
7. Нейхардт А., Шишова И. Семь чудес древнего мира. – М., 1966.
8. Проблемы интерпретации памятников культуры Востока. Сборник статей. – Москва, 1991.
9. Искусство Древнего Египта. – Москва, 1972.
10. Історія світової культури. Культурні регіони: Навч. Посібник / Кер. авт. колективу Л. Левчук. – Київ, 1997.
11. Художня культура світу: Арабо-мусульманський культурний регіон. Африканський культурний регіон. Індійський культурний регіон. Далекосхідний культурний регіон. Латиноамериканський культурний регіон.

Північноамериканський культурний регіон / Н. Миропольська, Е. Белкіна, Л. Масол та ін. – Київ, 2003.

12. Искусство Китая. – Москва, 1988.

Тести для самоконтролю, перевірки знань по даній темі

1. Комплекс пірамід Хеопса, Хефрена, Мікериона знаходиться у ...

1) Каїрі 2) Александрії 3) Карфагені 4) Гізі

2. Культ якого єдиного бога запровадив Аменхотеп IV?

1) Хепрі 2) Ра 3) Амона 4) Атона

3. Вкажіть ім'я дружини фараона Аменхотепа IV, яку увіковічнив у скульптурних портретах Тутмес

1) Клеопатра 2) Нефертіті 3) Ізіда 4) Хатшепсут

4. До якої культури належить релігійно-філософський твір «Діалог пана і раба про сенс життя»?

1) Давньоєгипетської 2) Месопотамської 3) Давньоіндійської
4) Давньокитайської

5. Культові споруди Месопотамії – це...

1) Зіккурат 2) Мавзолей 3) Ступа 4) Пагода.

6. Фінікійці заснували місто ...

1) Карфаген 2) Александрію 3) Афіни 4) Рим

7. Місто – центр іудаїзму, християнства, ісламу

1) Константинополь 2) Александрія 3) Єрусалим 4) Вавилон

8. Священна книга іудеїв і християн

1) Старий завіт 2) Новий завіт 3) Коран 4) Веди

9. Суть ідеї ахімси

1) Любов до людини 2) Любов до богів 3) Любов до всього живого 4) Любов до наук

10. Яке походження мають «арабські цифри»?

1) Єгипетське. 2) Шумерське. 3) Індійське. 4) Грецьке.

11. Індійська культова споруда

1) Зіккурат 2) Пагода 3) Піраміда 4) Ступа

12. Як перекладається назва держави, якою китайці іменують свою країну?

1) Країна чаю 2) Центр всесвіту 3) Країна церемоній 4) Піднебесна

13. Яким ремеслом у Стародавньому Китаї займалися навіть імператриці?

1) Гончарством 2) Золотарством 3) Шовківництвом 4) Чинбарством

14. Який винахід не належить культурі Китаю?

1) Папір 2) Колесо 3) Порох 4) Сейсмограф

15. «Батько китайських церемоній» і «Вчитель десяти тисяч поколінь»

1) Лао-Цзи 2) Конфуцій 3) Цінь Шихуанді 4) У Ді

16. Під якою назвою увійшла в історію Велика Китайська стіна?

1) Стіна плачу 2) Стіна імператора Цінь Шихуанді 3) Стіна гордості

4) Теракотова стіна

17. Назва якого міста перекладається як «ворота бога»?

1) Карфаген 2) Єрусалим 3) Вавилон 4) Мохенджо-Даро

Тема 3. Художня культура епохи античності

Основні поняття і визначення

Античність, антропоморфізм, політеїзм, вчені-енциклопедисти, архітектурний ордер, дорійський ордер, іонійський ордер, вазопис, килимний, чорнофігурний, курос, кора, театр, амфітеатр, лірика, драма, терми, арки, гурток Мецената, гладіаторські бої, імператор, ораторське мистецтво.

Лекція

Античність як культурно-історична епоха. Культура Стародавньої Греції і Риму як історично-культурологічна цілісність. Актуальність античної культури як колиски європейської цивілізації.

Інтерактивний характер античної культури: відкритість, комунікація, запозичення. Вплив старосхідної культури на античність (наукові знання, філософія, мистецтво). Античність як імпульс для західної культурної цілісності. Слава, індивідуальний успіх, елементи пайдейї як цінності, які увійшли в західну культуру. Античний поліс як форма правління з верховенством закону, захистом справедливості, свободи і прав громадян. Участь у громадських справах, політична активність громадян. Культурне новаторство античності. Антропоморфізм, космологізм, міфологізм як культурні доміанти античності. Самобутність грецької культури, поняття «грецького дива». Емоційно-естетичне розуміння світу, творчий підхід, евристичність. Гармонія фізичного і духовного розвитку особистості, культ краси. Особливості культури доби еллінізму: космополітизм, індивідуалізм, синтез грецьких і східних елементів.

Художня культура стародавньої Греції. Періодизація історії культури Стародавньої Греції: крито-мікенський (егейський), героїчний (гомерівський), архаїчний, класичний, елліністичний періоди. Характеристика кожного з періодів. Джерела та історія дослідження культури Стародавньої Греції. Геродот і Фукидід як основоположники історії. Відкриття Кносса, Мікен, Тірінфа та Трої. Поняття «Греція» та «Еллада».

Егейська культура. Матеріальна культура егейського періоду: торгівля, мореплавство. Писемність. Кносський палац як шедевр мистецтва: фрескові розписи, дрібна пластика, вазопис. Монументальність і фортифікаційне призначення мікенських палаців. Крито-мікенська культура як основа грецької, синтезуюча ланка між старосхідним і античним світом.

Становлення релігійно-міфологічних уявлень і виникнення героїчного епосу. Міфологізм як сутнісна риса античної культури. Міфологія – основа літератури, філософії, науки. Уявлення греків про виникнення світу. Антропоцентризм грецького пантеону.

Територіальна експансія архаїчного періоду – «Велика грецька колонізація» (побережжя Середземного і Чорного морів). Гомер як творець грецької літератури. «Іліада» й «Одіссея» – кодекс аристократичної моралі. Гесіод як засновник епічних жанрів в літературі. Грецька лірика: Архілох, Алкей, Сапфо. Виникнення філософських шкіл (мілетська, піфагорійська, елейська). Феномен грецьких Олімпійських ігор. Скульптурні канони: куриси і кори. Вазопис: чорно- та червонофігурний. Розвиток музики.

Класичний період: утвердження полісної системи. Перемога в Греко-перських війнах. Афінська демократія. Виникнення грецького театру: трагедія (Есхіл, Софокл, Евріпід) та комедія (Арістофан). Грецька філософія (Демокріт, Сократ, Платон, Арістотель). Розвиток науково-практичних знань. Розквіт грецького мистецтва. Ордерна система: дорійський, іонійський, корінфський типи споруд. Афінський Акрополь: Парфенон, Ерехтейон, Пінакотека. Храм Артеміді в Ефесі. Мавзолей в Галікарнасі. Грецька скульптура: Фідій («Зевс Олімпійський»), Поліклет («Дорифор»), Мірон («Дискобол»), Лісіпп, Пракситель, Скопас.

Зміцнення Македонії. Імперія Александра Македонського і її культурно-історичне значення. Будівництво міст: Александрія, Антіохія, Пергам. Релігійний синкретизм: синтез грецьких та східних культів. Запозичення астрологічних знань. Експансія Риму. Філософські вчення: стоїцизм, епікуреїзм, скептицизм. Розвиток наукових знань: астрономія, механіка, математика (Архімед, Евклід), географія (Ератосфен). Скульптурні школи: пергамська, александрійська, родоська, антіохійська. «Лаокоон», Ніка Самофракійська, колос Родоський, маяк Александрійський. Вплив культури Стародавньої Греції на Рим. Всесвітньо-історичне значення давньогрецької культури.

Художня культура стародавнього Риму. Джерела та історія досліджень культури Стародавнього Риму. Тит Лівій, Корнелій Тацит як визначні римські історики. Періодизація історії культури Стародавнього

Риму: етрусський, царський, період Римської республіки, період Римської імперії.

Поява етрусків на історичній сцені. Союз дванадцяти самостійних міст-держав. Культурний обмін з греками: вплив на релігію і мистецтво. Східні впливи: зброя, тип гробниць, релігія, заупокійний культ, практика гадання на нутрощах. Етрусські некрополі: реалізм фрескових розписів. Купольні споруди. Портрети та посмертні маски («персони»). Запозичення культури Етрурії Римом.

Виникнення Риму на семи пагорбах. Легенда про створення вічного міста. Релігійно-міфологічні уявлення і запровадження еллінізованого римського пантеону. Встановлення республіканського ладу: влада консулів і сенату. Соціальний склад населення. Становлення римського громадянського права. Мілітаризованість римського суспільства і держави. Перетворення Риму у світову державу. Повстання рабів під проводом Спартака. Диктатура Юлія Цезар. Форум як релігійний, політичний, діловий центр Риму. Римські терми. Феномен ораторського мистецтва. Марк Туллій Ціцерон, Гай Юлій Цезар. Епікуреїзм та стоїцизм. Філософські ідеї Тита Лукреція Кара. Зародження римської історичної науки. Література: Тит Лівій Андронік, Тит Макцій Плавт, Гай Валерій Катулл. Практицизм і натуралізм римського мистецтва. Архітектурні споруди: базиліка, амфітеатр, цирк.

Римські імператори. Поклоніння імператору. Філософські ідеї стоїцизму (Сенека, імператор Марк Аврелій, Епиктет). Ідеї неоплатонізму. «Золотий вік римської поезії»: Публій Вергілій Марон, Квінт Горацій Флакк, Публій Овідій Назон. Культурно-історичне значення «Енеїди» Вергілія. Популярність творів Вергілія в Україні 16-18 ст. Розвиток наукових знань: Варрон, Агріппа, Вітрувій, Птолемея, Страбон, Пліній Старший, Гален, Цельс. Римські історики: Тит Лівій, Публій Корнелій Тацит. Помпейський стиль живопису. Статуя імператора Августа з Пріма Порта. Амфітеатр Флавіїв (Колізей). Тріумфальна арка Тита. Римський Пантеон на Марсовому полі. Криза римської культури і поширення християнства. Перенесення Константином столиці римської імперії у Візантію.

Всесвітньо-історичне значення культури Стародавнього Риму.

Література

1. Антична культура: Довідник. – Київ, 1993.
2. Винничук Л. Люди, нравы обычаи Древней Греции и Рима. – Москва, 1988.
3. Куманецкий К. История культуры Древней Греции и Рима. – Москва, 1990.
4. Культура и искусство античного мира. Сборник статей. – Ленинград, 1971.
5. Каждан А. Византийская культура. – Москва, 1968.
6. Лазарев В. Византийская живопись. – Москва, 1971.
7. Мифология древнего мира. – Москва, 1977.

Тести для самоконтролю, перевірки знань по даній темі

1. Назвіть характерну рису давньогрецьких релігійних уявлень
1) Зооморфізм 2) Антропоморфізм 3) Анімалізм 4) Невизначеність
5) Антропоцентризм
2. Позначте терміни, що стосуються художньої культури Стародавньої Греції
1) Акрополь 2) Кора 3) Акведук 4) Базилика 5) Дорійський стиль 6) Курор
7) Компас
3. Позначте, хто із знаменитих давньогрецьких скульпторів створив статую «Дискобол»
1) Скопас 2) Мирон 3) Пракситель 4) Леохар 5) Геродот
4. Як називалися давні племена, що створили на Аппенінському півострові сою цивілізацію, яка згодом стала основою римської культури
1) Вандали 2) Греки 3) Сармати 4) Етруски 5) Варвари
5. Позначте терміни, що стосуються художньої культури Стародавнього Риму
1) Терми 2) Іонійській орден 3) Цирк 4) Пагода 5) Легіон 6) Триумфальна арка 7) Кремль
6. Портретна традиція притаманна художній культурі
1) Грецькій 2) Етруській 3) Шумерській 4) Римській 5) Варварській
7. Ідеал людини в античній культурі:
1) Універсал 2) Мислитель 3) Страстотерпець 4) Раб 5) Герой
8. Давньоримська культуруотворювальна ідея:
1) Космічність 2) Державність 3) Індивідуальність 4) Антропоцентричність
5) Антропоморфність
9. Греки запозичили алфавіт у:
1) Фінікійців 2) Єгиптян 3) Шумерів 4) Фракійців 5) Індійців
10. Які філософи входили до великої філософської тріади античності?
1) Сократ 2) Платон 3) Геракліт 4) Аристотель 5) Аристофан
11. Які з названих творів написав Софокл?
1) «Медея» 2) «Цар Едіп» 3) «Прометей закутий» 4) «Оси» 5) «Антигона» 6) «Лісістрата»
12. Зазначте, хто з наведених осіб є:

- 1) міфічним героєм;
  - 2) представником науки і культури
  - 3) політичним діячем.
- Перикл, Фідій, Сократ, Ахілл, Геродот, Одиссей, Архімед, Софокл, Тезей, Геракл, Мирон, Фемістокл, Платон, Демосфен, Антей, Гіппократ, Аполлон, Геракліт.

13. Основний центр науки в епоху еллінізму:

- 1) Афіни 2) Спарта 3) Олександрія 4) Антіохія

14. Котрі з семи чудес світу не були споруджені греками?

- 1) Олександрійський маяк 2) храм Артеміди в Ефесі 3) статуя Зевса в Олімпії
- 4) піраміда Хеопса 5) мавзолей у Галікарнасі 6) висячі сади Семіраміди
- 7) колос Родоський

15. Римськими поетами були:

- 1) Сенека 2) Горацій 3) Цицерон 4) Вергілій 5) Овідій

16. Бронзова Капітолійська вовчиця – шедевр .... скульптури.

- 1) Римської 2) Грецької 3) Етрусської 4) Єгипетської 5) Персидської

17. Найвизначніший поетичний твір Вергілія

- 1) «Метаморфози» 2) «Енеїда» 3) «Мистецтво кохання» 4) «Оди»

18. Які з перелічених архітектурних пам'ятників, комплексів споруджені давніми римлянами

- 1) Колізей 2) храм Соломона 3) колос Родоський 4) Пантеон 5) Форум Романум

19. Базиліка – це ...

- 1) Приміщення для судових засідань і торгових угод 2) Культова споруда невелика за розміром 3) Місце для жертвоприношень під час язичницьких свят 4) Центр торговельного і суспільного життя в стародавньому Римі 5) Довгій чоловічій та жіночій одяг типу сорочки

Тема 4. Художня культура Київської і Галицько-Волинської Русі

Основні поняття і визначення

Київська Русь, Галицько-Волинська Русь, язичництво, християнство, політеїзм, монотеїзм, міфологія, дерев'яна і кам'яна скульптура, оригінальна і перекладна література, мозаїка, фреска, книжкова мініатюра, житія, літописи, військові повісті, ораторські жанри, повчання, думки, «Четві-Мінеї», скоморохи, кирилиця, агіографія.

Лекція

Культура дохристиянської Русі. Роль Київської Русі в історії східноєвропейської та західноєвропейської цивілізації. Міста Київської Русі – Київ, Галич, Чернігів, Володимир-Волинський.

Політеїзм. Пантеон божеств давніх слов'ян. Писемність, архітектура, скульптура, театралізовані дійства, моральні та правові норми дохристиянського періоду. Прийняття Руссю християнства (православ'я) у 988 році.

Скарбниця духовної культури Київської Русі – усна народна творчість. Мистецтво дохристиянської Русі. Дерев'яна й кам'яна скульптура і архітектура, ювелірне й музичне мистецтво, що досягли значного розвитку в означений період. Мистецтво скоморохів, різноманітний музичний інструментарій.

Запозичення досягнень дохристиянської Русі в християнську культурно-історичну епоху. Продовження мистецьких традицій рукоділля, виготовлення витворів декоративно-ужиткового мистецтва, застосування елементів старої дерев'яної архітектури — в кам'яній, використання старих орнаментів — в книгах тощо. Обряди, заклинання й свята, що перейшли з язичницької релігії в християнську церковну традицію.

Вплив християнства на культуру Київської Русі. Зміцнення державності, поширення писемності, створення визначних пам'яток літератури. Розвиток живопису, кам'яної архітектури, музичного мистецтва, розширення і зміцнювалися культурні зв'язки Русі з Візантією, Болгарією, країнами Західної Європи. Запровадження церковного візантійського календаря, культу чудотворних ікон, культу святих. Поєднання усталених канонічних норм християнської релігії з елементами місцевих звичаїв, ритуалів, естетичних запитів східних слов'ян.

Церковнослов'янська мова, діяльність болгарських ченців-просвітителів Кирила і Мефодія. Перенесення з Візантії і Болгарії культової літератури. Перші руські письменники-священнослужителі: київський митрополит Іларіон, митрополит Климент Смолятич, монах-літописець Нестор, єпископи Кирило Туровський та Лука Жидята, дяк Григорій, ігумен Печерського монастиря Феодосій, ігумен Сильвестр та ін. Джерела давньоруської літератури.

Пам'ятки писемності Київської Русі: «Ізборник Святослава», «Повість временних літ», «Повчання Володимира Мономаха своїм дітям», «Києво-Печерський патерик», «Слово о полку Ігоревім». Видатні філософи і літератори Стародавньої Русі: Нестор літописець, Володимир Мономах, Кирило Туровський, Даниїл Заточник. Створення бібліотек та книгосховищ.

Вплив християнства на розвиток кам'яної архітектури. Церковні й світські кам'яні будівлі. Специфіка архітектури й внутрішнього оздоблення давньоруських храмів. Перлини давньоруського зодчества – Софійські собори у Києві, Новгороді, Полоцьку.

Вплив християнства на формування нових традицій в образотворчому мистецтві. Шедеври церковного іконопису. Перші живописці-ченці Києво-Печерського монастиря Аліпій і Григорій. Мистецтво масштабних мозаїчних і фрескових композицій. Витонченість ювелірного мистецтва.

Пісенне і музичне мистецтво. Продовження і вдосконалення руською церков'ю візантійської богослужбової традиції церковного співу. Унікальна форма вітчизняної культури – дзвонова музика. Розвиток інструментальної музики на основі слов'янської традиції. Запозичені з Візантії та Греції музичні інструменти.

Знищення всіх надбань духовної культури Київської Русі татаро-монгольською навалою.

Історичне значення й художня культура Галицько-Волинської Русі. Політична й культурна наступниця Київської Русі. Високий рівень розвитку ремесел, самобутнє декоративне та ужиткове мистецтво. Високий рівень обробки дерева в процесі виготовлення посуду й культових речей. Продовження й вдосконалення традицій ювелірного мистецтва Київської Русі. Кераміка, ливарництво, ткацтво.

Архітектурні традиції західноукраїнських земель. Міста Галицько-Волинської Русі – Володимир-Волинський, Луцьк, Галич, Звенигород, Пліснеськ, Холм, Львів. Формування галицької архітектурної школи з середини XII ст. Взаємовплив культурної традиції західноєвропейської архітектури. Будівництво культових й оборонних споруд. Замки і фортеці Галицько-Волинської Русі.

Особливість розвитку мистецтва скульптури в Україні. Поширення рельєфної скульптурної форми, що відповідала східнохристиянській традиції декорування храмів й вдосконалювала техніку різьблення. Станковий живопис. Українські іконописні традиції, що стали перлинами світового мистецтва. Специфіка втілення образів Богородиці, св. Миколая, мучеників і мучениць – Дмитрія, Фрола, Лавра, Бориса і Гліба. Розвиток жанру монументального фрескового живопису.

Освіта і письменство Галицько-Волинської Русі. Літописи, рицарська поезія. Монастирі – центри культури й освіти. Розповсюдження грамотності серед самих широких верств населення. Розвиток шкільництва, започаткований Володимиром Великим. Відкриття церковно-парафіяльних шкіл у Луцьку, Холмі, Овручі. Потреба в книгах, перекладачах, переписувачах. Пам'ятки писемності Галицько-Волинської Русі.

Вплив культури Галицько-Волинської Русі на подальший культурний розвиток України.

Література

1. Асеев Ю. С. Джерела мистецтва Київської Русі. – Київ, 1980.
2. Асеев Ю. С. Мистецтво Київського Русі: альбом / автор-упорядник Ю. С. Асеев. – К., 1989.
3. Асеев Ю. С. Мистецтво стародавнього Києва. – К., 1969.
4. Брайчевський М. Ю. Запровадження християнства на Русі. – К., 1988.

5. Логвин Г. Украинское искусство X-XIII вв. – М., 1963.
6. Салько Н. Б. Живопись Древней Руси XI- нач. XIII века: Мозаика. Фрески. Иконы. – Ленинград, 1982.
7. Александрович В. Мистецтво Галицько-Волинської держави. – Львів, 1999.
8. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинська Русь. – К., 1989.
9. Лукомський Ю. Архітектурна спадщина Давнього Галича. – Галич, 1991.
10. Чмихов М. О., Кравченко Н. М., Черняков І. Т. Археологія та стародавня історія України. – К., 1992.
11. Залізник Л. Л. Первісна історія України. – К., 1999.
12. Уманцев Ф. С. Мистецтво давньої України: історичний нарис. – К., 2002.

Тести для самоконтролю, перевірки знань по даній темі

1. Позначте дату запровадження християнства на Русі
1) 988 р. 2) 998 р. 3) 889 р. 4) 898 р. 5) 1128 р.
2. Позначте терміни, які характеризують період існування держави Київська Русь
1) Літопис 2) Пергамент 3) Цех 4) Смальта 5) Книжкова мініатюра 6) Гетьман 7) Кріпацтво
3. Визначте відповідність між кожним із персонажів давньоруської міфології та функцією, яку він виконував:

1) Перун	1) бог вітру
2) Сварог	2) бог сонця
3) Стрибог	3) бог грому та блискавки
4) Дажбог	4) бог вогню
	5) бог скотарства
4. На чому писали перші давньоруські книжники
1) На папері 2) На пергаменті 3) На корі 4) На глиняних дощечках
5. Позначте, які твори давньоруської літератури є оригінальними, а не перекладними
1) «Фізіолог» 2) «Слово про закон і благодать» 3) «Олександрія» 4) «Бджола» 5) «Повість минулих літ» 6) «Повчання Володимира Мономаха чадам своїм» 7) «Слово о полку Ігоревім»
6. Покажіть відповідність між історичними особами та подіями, які відбувалися в їхні часи
1) князь Олег 1) будівництво Софійського собору
2) князь Володимир

- Святославович 2) заснування давньоруської держави
3) Ярослав Мудрий 3) написання першої літературної автобіографії
4) Володимир Мономах 4) хрещення Русі

7. Як називалася перша кам'яна споруда, збудована в Києві

- 1) Спасо - Преображенський собор 2) Десятинна церква 3) Софійський собор 4) Золоті ворота

8. Покажіть відповідність між історичними особами, які жили в період Київської Русі, та сферою їхньої діяльності

1) Агапіт	1) Живопис
2) Аліпій	2) Медицина
3) Нестор	3) Архітектура
4) Іларіон	4) Ораторське мистецтво
	5) Літописання

9. Герой народного епосу, реальна історична особа

- 1) Ілля Муромець 2) Альоша Попович 3) Добриня Микитич 4) Святого 5) княгиня Ольга

10. Правильно розташуйте прізвища: Іван Кочерга, М.М. Герасимов, Адам Бременський, Нестор, П. Бородін, Григорій Майборода, Боян, Аліпій, Іларіон.

- 1) відомий мандрівник, географ XI ст.
- 2) давньоруський художник
- 3) письменник-публіцист XI ст., перший митрополит із руських
- 4) літописець, батько вітчизняної історії
- 5) співець, виконавець билин та переказів XI ст.
- 6) скульптор, який створив погруддя Я. Мудрого
- 7) автор опери «Князь Ігор»
- 8) автор опери «Ярослав Мудрий»

11. Розвиток мозаїчного, фрескового живопису Київської Русі був пов'язаний з:

- 1) Традицією вшанування князів, їхніх ратних подвигів, інших добрих справ
- 2) Поширенням християнства
- 3) Традиційними політеїстичними віруваннями давніх слов'ян
- 4) Наслідуванням культурних традицій сусідніх слов'янських племен

12. Агіографія – це...

- 1) Особливий вид мозаїчного живопису
- 2) Сам процес іконописання
- 3) Описи житій давніх отців церкви, святих, мучеників, преподобних
- 4) Жанр усної народної творчості
- 5) Мистецтво красномовного промовляння проповідей

13. Період існування Галицько-Волинської Русі

1) IX – XI ст. 2) XII – XIII ст. 3) XII – XV ст. 4) IX – XIII ст. 5) інший варіант

14. Серед музичних інструментів Київської та Галицько-Волинської Русі були:

1) Балалайка 2) Рожок 3) Гуслі 4) Сопілка 5) Цимбали 6) Гудок

15. Архітектурні традиції західноукраїнських земель можна прослідкувати у таких містах Галицько-Волинської Русі:

1) Володимир-Волинський 2) Київ 3) Луцьк 4) Звенигород 5) Холм 6) Чернігів 7) Львів

Тема 5. Художня культура епохи Середньовіччя

Основні поняття і визначення

Схоластика, отці церкви, аскетизм, інтердикт, відлучення від церкви, чернечі ордени, університети, «сім вільних мистецтв», героїчний епос, ристалище, рицарська культура, куртуазність, трубадури, трувери, ваганти, міннезінгери, кансона, балада, рецитація, хорал, рондо, роман, готика, романський стиль, трівіум, квадривіум, вітраж.

Лекція

«Середньовіччя» як культурологічне поняття. Діячі епохи Відродження, Нового часу і Просвітництва про Середньовіччя. Суперечливий характер оцінок Середньовіччя.

Середні віки як доба зародження націй, активізації їхнього суспільного і культурного життя. Культура Середньовіччя - фундамент сучасної цивілізації. Проблема періодизації середньовічної культури: Західна Європа, Візантія, арабський Схід, Індія, Далекий Схід. Середньовіччя як культурно-історична цілісність. Типові риси історії культури Середньовіччя: теоцентризм, догматизм, канонічність, дидактизм, самозаглибленість, аскетизм, символізм, алегоризм. Релігійність як домінанта культурно-історичної епохи.

Особливості західноєвропейського Середньовіччя: взаємодія «германського» і «романського» начал. Християнство як основа культури. Існування чотирьох субкультур: релігійно-церковної (домінуючої), бюргерської, рицарської, народної. Король Артур і рицарі Круглого столу: історія і легенди.

Розкол Римського світу на Західну і Східну Римську імперії, два шляхи культурного розвитку, дві гілки християнства. «Сім вільних мистецтв» як система середньовічної освіти. Перші чернечі ордени.

Франкська держава і її історичне значення. «Каролінгський ренесанс» і «Академія» Карла Великого. Хрестові походи. Рицарські ордени: тамплієри,

госпітальєри, тевтонці. Чернецтво зрілого Середньовіччя. Францисканці, цистеріанці, домініканці. Схоластика як тип релігійної філософії.

Середньовічне місто як важливий чинник культури. Середньовічні міські республіки і Магдебурзьке право. Бюргерська культура. Середньовічні цехи і гільдії. Університет як якісно новий тип навчального закладу. Середньовічне мистецтво: символізм, алегоризм, аскетизм. Образотворчий канон. Середньовічний іконопис і його специфіка. Романський та готичний стилі як загальноєвропейський феномен. Особливості романського замку і храму. Собори у Вормсі, Шпейері, Майнці. Пізанський архітектурний ансамбль. Готичний собор як синтез різних видів мистецтва. Собор Паризької Богоматері, Ам'єнський, Шартрський, Кельнський собори. Середньовічний вітраж.

Рицарська культура. Поняття куртуазності. Філософія кохання трубадурів, труверів, мінезингерів, троваторів. Рицарські епічні поеми: «Пісня про Роланда», «Тристан та Ізольда». Середньовічний театр.

Значення культури західноєвропейського Середньовіччя. Вплив культури Середньовіччя на українську духовність.

Специфіка художньої культури Візантії. Унікальність Візантійської цивілізації та її культури. Періодизація візантійської культури та її критерії. Характеристика раннього, класичного і пізнього етапу культури Візантії. Географічні та ментальні детермінанти культури. Етнічна різноманітність і роль греко-римської культури у становленні Візантії. Політична, релігійна, культурна цілісність Візантії. Особливості культури. Церковно-релігійний чинник як домінанта культури.

Рання Візантія – країна міст (Константинополь, Александрія, Антіохія, Дамаск, Нікея, Ефес, Корінф). Розквіт мистецтва. Константинопольський архітектурний ансамбль: Іподром, Великий палац, храм святої Софії. Візантійська мозаїка. Формування архітектурного та іконографічного канону.

Класичний період – епоха раннього Середньовіччя. Богослов'я і його роль в культурі Візантії. Грецькі отці церкви: Ігнатій Антіохійський, Афанасій Александрійський, Василій Великий, Іоанн Златоуст, Григорій Богослов, Григорій Нісський, Максим Сповідник, Іоанн Дамаскін, Фотій Великий. Розвиток культового музичного мистецтва: Роман Солодкоспівець, Іоанн Дамаскін.

Правління Македонської династії: «золотий вік» Візантії або «Македонське відродження» (економічне і культурне піднесення). Подальше вдосконалення архітектурного стилю. Досягнення візантійським мистецтвом міжнародного значення. Створення слов'янської писемності, переклад Біблії на слов'янську мову. Вплив візантійської культури на давньоукраїнську. Культурницький діалог народів «візантійського кола» (болгари, серби, вірмени, грузини).

Пізня Візантія. Правління Палеологів і культурне піднесення. «Палеологівське відродження»: розквіт філософії, богослов'я, архітектури, іконопису. Поняття «Візантійський гуманізм». «Петралогія» – повне зібрання

творів отців церкви. Ісихазм як містичне вчення. Вчення Григорія Палами. Афонська гора, комплекс монастирів як центр релігійного життя. Духовна криза Візантійської культури. Захоплення «Нового Риму» турецькою армією і кінець існування Візантії.

Всесвітньо-історичне значення візантійської культури. Візантія як оплот християнства і наставниця слов'янського світу. Візантійські культурні впливи на українських землях.

Література

1. Гуревич А. Культура и общество средневековой Европы глазами современников. – М., 1989.
2. Иванов К. Многоликое средневековье. – М., 1996.
3. Карсавин Л. Культура средних веков. – К., 1995.
4. Тяжелов В. Малая история искусств. Искусство средних веков в Западной и Центральной Европе. – М., 1981.
5. Добиаш-Рождественская О. Культура западноевропейского средневековья. – М., 1987.
6. Христианство. Энциклопедия слов. – М., 1995.
7. Бартенев И., Батажкова В. Очерки истории архитектурных стилей. – М., 1983.

Тести для самоконтролю, перевірки знань по даній темі

1. Трувери – це...

1) Особливий жанр середньовічної новели, що відрізнявся близькістю до фольклору 2) Французькі середньовічні придворні співці-поети 3) Німецькі та австрійські поети-співці, що виконували свої пісні в супроводі струнного інструменту, оспівуючи прекрасну даму 4) Автори середньовічних літературних жанрів – повістей, романів, драм, ліричних віршів 5) Учні, що проходили підвищений курс освіти в середньовічній школі

2. Для готичної архітектури характерними є такі особливості:

1) Масивні склепіння, товсті з тесаного каменю стіни 2) Звужені догори шпилі, маленькі ажурні вежі та віконні арки 3) Довгасті вікна, прикрашені вітражами. 4) Декоративність оздоблень, складні форми з вигнутими й переплетеними лініями, химерність та фантастичність орнаментальних мотивів 5) Невеликі віконні та дверні отвори

3. Кому належала автобіографічна праця «Історія моїх бідувань»?

1) Фома Аквінський 2) П'єр Абеляр 3) Ансельм Кентерберійський 4) Ісидор Севільський 5) Аніцій Манлій Северин Боецій

4. Які з перелічених діячів епохи Середньовіччя були богословами, теологами-схоластами?

1) Еразм Роттердамський 2) Фома Аквінський 3) Роджер Бекон 4) Альберт

Великий 5) Ансельм Кентерберійський 6) П'єр Абеляр

5.Першим великим представником паризької школи мініатюри був...

- 1) Жан Пюсель 2) Жан Малуель 3) Мельхіор Брудерлам 4) Жакмар Д'еден
- 5) Ангерран Шаронтон

6.Портрет короля Карла VII належить пензлю...

- 1) Симона Марміона 2) Жана Клуе 3) Жана Фуке 4) Нікола Фромана 5) Братам Лімбургам

7.Орган, який супроводжував церковні богослужіння у Середньовічній Європі з'явився у...

- 1) Німеччині 2) Англії 3) Франції 4) Прийшов у Європу з Візантії
- 5) Запозичений у Північній Африці у маврів 5) Італії

8.Які з названих рис були характерними для Середньовічної культури в цілому?

- 1) Глибокий зв'язок з релігією 2) Віра в силу людського розуму 3) Переконавання, що людина є прекрасною як духовно, так і тілесно 4) Прагнення культури у своїх проявах реалізувати уяви та ідеї широких верств народу 5) Відродження античної спадщини

9.Які з перелічених творів не належать до Середньовічного літературного жанру героїчного епосу?

- 1) «Пісня про Роланда» 2) «Дон Кіхот» 3) «Гаргантюа і Пантагрюель» 4) Балади про Робін Гуда 5) «Пісня про мого Сіда»

10. Покажіть відповідність між персонажами середньовічного героїчного епосу та творами, героями яких вони є:

1) Родріго Діас де Бівар	1) «Пісня про Нібелунгів»
2) Ганелон	2) «Беовульф»
3) Зігфрид	3) «Пісня про Роланда»
4) Грендель	4) «Пісня про мого Сіда»

11.Характерними рисами романського стилю були:

- 1) Масивність і геометричність архітектурних форм 2) Панування лінії, вертикалізм композиції, віртуозна деталізація 3) Розвиток монументального живопису, відродження монументальної скульптури 4) Символічність характеру образів, умовність прийомів та стилізація форм 5) Відродження й розвиток орнаментального мистецтва

12. Хто увів до наукового обігу термін «середні віки»?

- 1) Італійські гуманісти епохи Відродження 2) Письменники-романтики 3) Просвітителі XVII – XVIII ст. 4) Філософи кінця XIX – початку XX ст.

13. Позначте терміни, що стосуються середньовічної художньої культури:

- 1) Готика 2) Куртуазність 3) Патристика 4) Мікроскоп 5) Фуга 6) Вітраж 7) Гуманізм

14. Що в історії середньовічної художньої культури називають поезією вагантів?

- 1) Релігійну поезію в середні віки 2) Рицарську поезію 3) Придворну поезію в Західній Європі 4) Поезію мандрівних студентів XI – XIII ст.

15. Позначте, що було кінцевою метою пошуків алхіміків:

- 1) Філософський камінь 2) Еліксир довголіття 3) Парфуми 4) Прянощі 5) Золото 6) Вічний двигун 7) Гомункулус

16. Як називається літературний твір Середньовіччя, в основі якого лежить історія про трагічне кохання і васальну вірність?

- 1) «Ромео і Джульєтта» 2) «Трістан та Ізольда» 3) «Лейла та Меджнун» 4) «Дафніс та Хлоя»

Тема 6. Художня культура епохи Ренесансу

Основні поняття і визначення

Відродження, гуманізм, титанізм, антропоцентризм, антиклерикалізм, індивідуалізм, раціоналізм, «світський дух релігії», відродження античної культурної спадщини, великі географічні відкриття, утопічна література, сонет, міська новела, авантюрний роман, клавесин, верджинал, мадригал, світська і духовна складові культури, фреска, тріченто, кватроченто, чінквіченто.

Лекція

«Ренесанс» як культурологічне поняття. Античність як ідеальний взірєць для найвідоміших живописців, скульпторів, архітекторів Італії. Поняття «Південного», «Північного», українського Відродження. Підходи до періодизації італійського Ренесансу. Проторенесанс, Ранній, Високий, Пізній періоди. Зміни в науці, релігії, політичному житті. Зародження національних літератур.

Типові риси ренесансної культури: повернення до античності і модифікація християнської традиції. Антропоцентризм як домінанта культурної епохи. Особливості ренесансного гуманізму. Культ сильної особистості. Світськість, чуттєвість, естетизм як характерні риси культури. Творчість як духовна сутність епохи. Титанізм ренесансної культури і титани: Данте Аліг'єрі, Джотто ді Бондоне, Франческо Петрарка, Джованні Боккаччо, Філіппо Брунеллескі, Донателло, Сандро Ботічеллі, Леонардо да Вінчі, Рафаель Санті, Мікеланджело Буонарроті, Джорджоне,

Тіціан, Пітер Брейгель Старший, Ієронім Босх, Альбрехт Дюрер, Франсуа Рабле, Вільям Шекспір.

Особливості італійського Ренесансу. Міста як осередки політичного, соціально-економічного і культурного життя Італії: Флоренція, Венеція, Генуя, Мілан, Рим. Меценатство як особлива складова культурного поступу. «Золотий вік Медічі»: Козімо Старший та Лоренцо Пишний.

Проторенесанс. Флорентійська республіка як осередок проторенесансу. Літературоцентризм Передвідродження. Творчість Данте Аліґ'єрі. Гуманістична проблематика «Божественної комедії». Діяльність Франческо Петрарки. Антропоцентричні ідеї. «Декамерон» Джованні Боккаччо і його значення для становлення жанру реалістичної новели. Джотто ді Бондоне: новаційні елементи живопису.

Раннє Відродження. Флорентійська Платонівська Академія як осередок філософських гуманістичних ідей. Образотворче мистецтво як основна царина ренесансної творчості. Філіппо Брунеллескі: спорудження купола Флорентійського собору Санта Марія дель Фйоре. Творчість Донателло і народження «нової людини» Ренесансу: «Давид», «Святий Георгій», «Пророк Єремія». Стил ь Сандро Ботічеллі: ліризм, «готицизм». «Народження Венери», «Весна», ілюстрації до «Божественної комедії» Данте. Творчість Мазаччо. Закони перспективи і анатомії як нововведення флорентійської малярської школи.

Високий Ренесанс. Вершина титанізму і антропоцентризму. Масштабність, тенденція до синтезу і узагальнення, героїчний оптимізм, ідеалізація прекрасної людини. Універсальність творчості Леонардо да Вінчі: синтез мистецтва і науки. Творчість Рафаеля Санти: поєднання традицій античності і духу християнства («Мадонна Конестабіле», «Мадонна у кріслі», «Мадонна на луці», «Мадонна зі щигликом»). Антропоцентризм творчості Мікеланджело Буонарроті: «Пієта», «Давид», гробниця Юлія II («Мойсей»), гробниця Медічі. Вершина монументального творіння – розписи Сікстинської капели у Римі.

Венеція як осередок Ренесансу. Особливості венеціанського мистецтва: колорит, світські сюжети, пейзаж. «Спляча Венера» Джорджоне і її значення для світового мистецтва. Тіціан як типовий венеціанський художник. Веронезе і Тінторетто як представники Пізнього Відродження.

Пізній Ренесанс. Маньєризм. Особливості і представники (Понтормо, Бронзіно, Парміджаніно). Філософські напрями: пантеїзм Джордано Бруно, утопізм Томазо Кампанелли. «Володар» Ніколо Макіавеллі, макіавеллізм.

Всесвітньо-історичне значення італійського Ренесансу. Чітко виражений художній характер культури Відродження. Мистецтво і набуття ним високої соціальної цінності. Художник як соціокультурний ідеал вільної і творчої особистості. Принцип ідеалізації, пошук прекрасного, величного, піднесеного, героїчного.

Вплив італійського Ренесансу і поява феномену Північного Відродження. Особливості Північного Ренесансу. Національна специфіка явищ культури. Психологізм, самоаналіз, зосередженість на внутрішньому

світі. Принцип реалістичності, пошук істини, сенсу життя, дослідження дійсності. Поєднання Ренесансу з Реформацією.

Культурні традиції українського Ренесансу. Ранній гуманізм в Україні. Діяльність відомих представників європейської ренесансної культури (Філіп Буонакорсі Каллімах, Юлій Помпоній Лет, Конрад Цельтіс, Ієронім Празький, Ян Лятос, Кирило Лукаріс, Мелетій Пігас, Никифор Параскез) на території України. Центри культурного та наукового життя – Львів, Острог, Київ, Перемишль, Замостя.

Переклади Святого Письма слов'яно-руською мовою: Пересопницьке Євангеліє, Євангеліє В.Тяпинського, В.Негалецького, Літківське Євангеліє, Псалми Давида, а також Острозька Біблія.

Вплив епохи ренесансу на архітектуру й образотворче мистецтво. Вплив християнства й західноєвропейської традиції. Три групи архітектурних пам'яток: оборонні споруди, споруди-замки, церковне будівництво. Формування українського стилю. Дві архітектурно-будівельні школи: галицька та волинська. Розквіт Ренесансу у Львові. Площа Ринок, Вежа Корнякта, Каплиця Кампіанів і каплиця Боїмів.

Характерні риси образотворчого мистецтва: монументальність, витонченість колориту, гармонія пропорцій, яскравість малюнка, професійність виконання. Утвердження реалістичного напрямку. Український іконопис. Розвиток малярства на Лівобережній і Правобережній Україні. Львівський цех художників – Федор Сенькович, Лаврентій Пилипович, Микола Петрахович, Севастьян Корунка, Іов Кондзелевич.

Здобутки музичної культури і театрального мистецтва. Зв'язок з народним побутом та звичаями. Діяльність скоморохів – поєднання співу, танцю й театральної вистави. Роль усної народної творчості. Розвиток різних жанрів світської інструментальної музики. Виникнення партесного співу. Музичні цехи.

Шкільний театр, його роль у суспільному житті українського народу. Жанр містерії та побутової драми.

Самобутність української ренесансної культури. Збереження зв'язку із західноєвропейською гуманістичною традицією.

Література

1. Випер Б. Итальянский Ренессанс. – Т. 1-2. – Москва, 1977.
2. Культура эпохи Возрождения и Реформации. – М., 1981.
3. Маккай Л. Мир Ренессанса. – Будапешт, 1984.
4. Брагина М. Итальянский гуманизм: этические учения XIV – XV вв. – Москва, 1977.
5. Вазари Д. Жизнеописания наиболее значительных живописцев, ваятелей, зодчих. – Т. 1-5. – Москва, 1956-1971.
6. Рутенбург В. Титаны Возрождения. – Москва, 1976.
7. Бенеш Н. Искусство северного Возрождения. – Москва, 1973.
8. Пам'ятки братських шкіл на Україні. – К., 1988.
9. Александрович В. Українське малярство XIII-XV ст. – Львів, 1995.

10. Філософія Відродження на Україні. – К., 1990.
11. Українські гуманісти епохи Відродження (Антологія) у 2-х т. / Упоряд. В. Литвинов. – К., 1995.
12. Откович В., Пилип'юк В. Українська ікона XIV-XVIII ст. – Львів, 1999.

Тести для самоконтролю, перевірки знань по даній темі

1. Назвати «музу» Данте.
1) Лаура 2) Беатріче 3) Сімонетта 4) Марія
2. Який жанр започаткував твір Боккаччо «Декамерон»?
1) Новелу 2) Оповідання 3) Сонет 4) Есе
3. Малярство якого художника Ренесансу характеризує ліризм, «готицизм», мрійливий настрій?
1) Ботічеллі 2) Рафаеля 3) Тіціана 4) Дюрера
4. Назвати найвеличніший твір монументального живопису Леонардо да Вінчі.
1) «Джоконда» 2) Сікстинська капела 3) «Сікстинська мадонна» 4) «Темна вечеря».
5. Як Леонардо да Вінчі зобразив Юду на фресці «Темна вечеря»?
1) Окремо від інших апостолів 2) В тіні, стискаючи кошіль 3) Цілує Христа 4) Стоїть біля Ісуса Христа
6. Інша назва картини «Мона Ліза».
1) «Джоконда» 2) «Мадонна Літта» 3) «Дружина купця» 4) «Мадонна Бенуа»
7. Який науковий твір приписують перу Леонардо да Вінчі?
1) «Про гідність людини» 2) «Володар» 3) «Настанови художникам» 4) «Трактат про живопис»
8. Автор картини «Мадонна Конестабіле».
1) Рафаель Санті 2) Леонардо да Вінчі 3) Мікеланджело 4) Парміджаніно
9. Як називається фреска станци делла Сеньятура Рафаеля, присвячена філософії?
1) «Диспут» 2) «Школа філософії» 3) «Афінська школа» 4) «Парнас»
10. Хто з титанів Ренесансу перетворив понівечену п'ятиметрову брилу мармуру на шедевр?
1) Мікеланджело 2) Донателло 3) Брунеллескі 4) Берніні.

11. Що означає поняття «пієта»?

- 1) Церковний спів 2) Оплакування смерті Христа 3) Розп'яття 4) Святе сімейство

12. Кому присвячений скульптурний образ Мойсея роботи Мікеланджело?

- 1) Хлопчику-пастуху, переможцю Голіафа 2) Лоренцо Медичі 3) Папі римському Юлію II 4) Олександрю VI Борджіа

13. Архітектурний шедевр Мікеланджело.

- 1) Флорентійський собор 2) Міланський собор 3) Пантеон в Римі 4) Собор св. Петра в Римі

14. Яку картину Джорджоне художники повторювали безліч разів (Рубенс, Веласкес, Рембрандт, Пуссен)?

- 1) «Спляча Венера» 2) «Народження Венери» 3) «Весна» 4) «Джоконда»

15. До якого стилю мистецтва належить творчість Парміджаніно?

- 1) Готики 2) Маньєризму 3) Бароко 4) Рококо

16. Який твір написав Т. Кампанелла?

- 1) «Утопія» 2) «Похвала глупоті» 3) «Індекс заборонених книг» 4) «Місто Сонця»

17. Кому належить винахід олійних фарб?

- 1) Леонардо да Вінчі 2) Тіціану 3) Ван Ейку 4) А. Дюрреру

18. Яка з перелічених картин не належить пензлю Пітера Брейгеля Старшого?

- 1) «Гріхопадіння» 2) «Сліпі» 3) «Народження Венери» 4) «Вавилонська вежа» 5) «Селянське весілля»

19. Хто з художників вперше головним героєм своїх творів зробив простого селянина?

- 1) Джотто 2) Мікеланджело 3) Пітер Брейгель Старший 4) Є. Босх

20. Кого з художників епохи Ренесансу вважають предтечею стилю сюрреалізм?

- 1) Є. Босха 2) Альбрехта Дюррера 3) Парміджаніно 4) Ель Греко

21. Як перекладається назва твору Петрарки «Канцоньєре»?

- 1) «Книга пісень» 2) «Десятиденник» 3) «Книга кохання» 4) «Божественна пісня»

22. Як називають розписи Джотто капели дель Арена в Падуї?

1) «Прославлення праці» 2) «Євангеліє для неписьменних» 3) «Таємна вечеря» 4) «Станцаделла Сеньятура»

23. Який архітектурний шедевр не належить творчості Ф. Брунелескі?

1) Собор св. Петра в Римі 2) Капелла Пацці 3) Купол собору Санта Марія дель Фіоре 4) Виховний дім 5) Церква Санто-Спиріто

Тема 7. Виникнення та етапи розвитку художньої культури Нового часу

Основні поняття і визначення

Соціальна утопія, Реформація, контрреформація, бароко, архітектура та мистецтво бароко, література бароко, барокова музика, гіперболічність, патетика, афектованість, динаміка, химерність, декоративні мотиви, композитори-органісти, класицизм, абсолютизм, раціоналістична філософія, нормативність, регламентація, театр французького класицизму, опера, фуга, ораторія, Києво-Могилянська академія, колегіуми, козацькі літописи, українське бароко, іконописання, храмовий та парсунний живопис.

Лекція

Західноєвропейська культура XVII століття. Два полюси світовідчуття (XVI – XVII ст.). Джон Локк «Досвід про людський розум». Нові риси культури XVII століття.

Формування світоглядних засад культури Нового часу. Реформація – багатоплановий релігійний, соціально-політичний та ідеологічний рух XVII – XVIII ст., який став важливим етапом культурно-історичного розвитку Європи. Результатом Реформації став перегляд основних догматів католицизму й виникнення нової гілки християнства – протестантизму. Ідеологічні та релігійні доктрини Мартіна Лютера (Німеччина), Жана Кальвіна (Франція), Ульріха Цвінглі (Швейцарія). Характерні риси протестантського світогляду: особлива увага людській особистості, звернення до глибин людської суб'єктивності та свободи. Наслідком релігійної Реформації стало створення основ світської новоєвропейської культури.

З особливою інтенсивністю почала розвиватися художня культура характерними рисами якої стали: поглиблене осмислення дійсності, вироблення і поширення нових жанрових форм, поява і розвиток художньо-естетичних течій.

Література. Піднесення усіх літературних жанрів – висока трагедія, роман, побутова комедія, новела, епічна поема, ліричний сонет, ода. Представники - Лопе де Вега, Педро Кальдерон де ла Барка, Джон Мільтон, П'єр Корнель, Жан Расін, Мольєр.

Музика. Період поступового звільнення від культових форм, широке проникнення світських елементів, зародження і оформлення нових жанрів – опери, ораторії, концерту. Гомофонні і поліфонічні форми співіснують. Представники: Клаудіо Монтеверді, А. Кореллі, А. Вівальді, Г. Гендель.

Образотворче мистецтво. Перша половина XVII століття стала часом видатних досягнень у європейському живопису. Ускладнюється система жанрів: до традиційних біблійно-міфологічних сюжетів, парадних портретів, класичних пейзажів долучаються побутові картини з життя бюргерів, селян, з'являються різні види натюрмортів. Образи стають конкретнішими, динамічнішими, рухливішими, містять соціальне забарвлення.

Представники італійської, іспанської, голандської, фламандської художньої школи: Караваджо, Пітер Паул Рубенс, Антон Ван-Дейк, Якоб Йорданс, Хусепе Рібера, Франсіско Сурбран, Дієго Веласкес, Франс Гальс, Рембрандт Гарменс Ван Рейн, Якоб Рейсдал, Нікола Пуссен, Клод Лоррен. Розвиток скульптури і архітектури пов'язаний з іменами італійців Джованні Лоренцо Берніні та Франческо Борроміні.

Протиборство двох панівних у XVII ст. художньо-естетичних течій – бароко і класицизм. Естетичні принципи бароко: афектована динамічність, патетика, театральність, зіткнення фантазії з реальністю, прагнення екзотики, суперечливість у сприйнятті та відображенні світу, наївна простота і ускладненість одночасно. Специфіка «українського бароко».

Теорія і художня практика класицизму. Класицизм – мистецтво, що є зразковим. Одним із принципів класицизму – єдність форми і змісту. Представники: теоретик класицизму, поет Ніколя Буало (віршований трактат «Поетичне мистецтво»); драматурги: П'єр Корнель, Жан Расін, Мольєр («Дон Жуан або Кам'яний гість», «Міщанин у дворянстві»); живописець Ніколя Пуссен («Смерть Германіка», «Спляча Венера», «Царство Флори», цикл картин «Пори року»).

Доктрина класицизму протистояла теорії і практиці бароко. Як художньо-естетичний напрям класицизм існував з XVI – до першої третини XIX століття, але розквіт припав саме на XVII ст. Визначальна риса класицизму – звернення до зразків і форм античного мистецтва як до ідеального естетичного еталона. Завдання класицизму – виявити ідеальну закономірність Всесвіту. Для нього притаманні раціоналізм, нормативність творчості, прагнення до завершених гармонійних форм, монументальність та зрівноваженість композицій.

Література

1. Культура епохи Возрождения и Реформации. – Москва, 1981.
2. Ян Гус. Мартин Лютер. Жан Кальвин. Торквемада. Лойола. – Москва, 1995.
3. Ревуненкова Н. Ренессансная свобода мысли и идеология Реформации. – Москва, 1988.
4. Гусев В. Західна філософія Нового часу XVII-XVIII століть. – Київ, 2000.

5. Фукс Э. Иллюстрированная история нравов: Буржуазный век. – Москва, 1994.
6. История искусств. Искусство XVII века / Под ред. Е. Ротенберга, М. Свидерской. – Москва, 1988.
7. Никулин Н. Золотой век нидерландской живописи. – Москва, 1982.
8. Наливайко Д. Искусство: направления, течения, стили. – Кн. 1. – К.:, 1981. – Кн. 2. – К.:, 1985.
9. Западноевропейская художественная культура 17 века. – Москва, 1980.

Тести для самоконтролю, перевірки знань по даній темі

1. Суть промислового перевороту.

- 1) Перехід до мануфактурного виробництва 2) Перехід до машинного виробництва 3) Поява промислових товариств 4) Поява наукових товариств

2. Кому належить гасло новочасної епохи: «Cogito ergo sum» (Я мислю, отже я існую)

- 1) Декарту 2) Бекону 3) Ньютону 4) Кеплеру

3. У чому полягає сутність геліоцентричної теорії

- 1) У центрі Сонце 2) У центрі Земля 3) У центрі людина 4) У центрі Бог

4. Хто відкрив три закони руху планет?

- 1) Галілей 2) Бойль 3) Ньютон 4) Кеплер

5. Хто з новочасних філософів висунув індуктивний метод?

- 1) Бекон 2) Декарт 3) Паскаль 4) Спіноза

6. Термін «бароко» перекладається, як ...

- 1) Складний, багатогранний 2) Суперечливий 3) Безмежний, мінливий 4) Дивний, химерний

7. Автор грандіозного архітектурного проекту - колонади собору св. Петра в Римі

- 1) Брунеллескі 2) Мікеланджело 3) Берніні 4) Борроміні

8. Автор картини «Похорон графа Оргаса»

- 1) Рубенс 2) Ель Греко 3) Веласкес 4) Рембрандт

9. Творець теорії класицизму

- 1) Декарт 2) Буало 3) Мольєр 4) Пуссен

10. Який драматург, представник класицизму, помер на сцені, виконуючи комічну роль?

1) Корнель 2) Расін 3) Мольєр 4) Буало

11. Яка з названих будівель не належить до стилю класицизм?

- 1) Лувр 2) Версаль 3) Ермітаж 4) Парламент (Англія)
5) Старий музей (Німеччина)

12. Покажіть відповідність між митцями бароко та їхніми творами:

1) Пітер Пауль Рубенс	1) «Самсон і Даліла»
2) Дієго Веласкес	2) «Поставлення хреста»
3) Антоніс Ван Дейк	3) «Нічна варта»
4) Рембрандт Ван Рейн	4) «Венера перед дзеркалом»

13. Який новий музичний жанр виник у руслі бароко?

- 1) Оперета 2) Опера 3) Симфонія 4) Хорал

14. Позначте архітектурні споруди класицизму

- 1) Собор Паризької Богоматері 2) Зимовий палац у Петербурзі 3) Петровський палац у Москві 4) Таврійський палац у Петербурзі 5) Версаль 6) Церква святої Женев'єви в Парижі 7) Собор святого Петра в Римі

15. Позначте представників бароко в українській культурі

- 1) Л. Боровиковський 2) І. Руткевич 3) Д. Левицький 4) Л. Баранович
5) Д. Туптало 6) І. Галятовський 7) Ф. Прокопович

Тема 8. Художня культура епохи Просвітництва

Основні поняття та визначення

Класицизм, Просвітництво, Велика французька буржуазна революція, французькі просвітники, «три єдності», «високі та «низькі жанри», ода, сатира, байка, рококо, філософія гедонізму, ампір, сентименталізм, романтизм, історичний роман, лірична драма, інтимна лірика, ландшафтні парки англійського і французького типів.

Лекція

Просвітництво як культурно-історичний феномен, його витоки та основні засади.

Просвітництво - загальноєвропейські ідейний рух кінця XVII – XVIII ст., спрямований проти закостенілих форм суспільного, культурного, духовного життя. Особливістю Просвітництва є перенесення акценту зі сфери пізнання і дослідження природи, що було характерним для Попередньої епохи Нового часу, на соціальні, політичні, економічні, правові, релігійні, духовні інтереси людей.

Характерні риси епохи Просвітництва: прагнення до секуляризації культури, збільшення в ній обсягу світських засад, критика не лише церкви і релігії, а заперечення самого існування Бога, формування і зміцнення

національних держав, розвиток наукового знання, зміни на рівні масової свідомості і самосвідомості окремої особистості.

Зростає соціальний статус мистецтва, воно стає фактором суспільного розвитку, наближається до науки, соціально-філософської думки, політики, долучається до процесу формування моральних суспільних ідеалів.

Співіснування і боротьба п'яти художніх напрямів – бароко, класицизм, ампір, рококо, романтизм.

Рококо – мистецький стиль на якому сходили паростки Просвітництва Франції. Підкреслено світський стиль, характерними рисами якого стали: камерність, інтимність, вишуканість, тісний зв'язок із побутом, передача відчуттів миттєвості, збентеженості. Провідна тема художніх творів – кохання.

Ампір – стиль французької архітектури, пов'язаний з часом існування імперії Наполеона I. Будівлі, портики, колони, арки споруджувалися і чітких, величних пропорціях з використанням військової атрибутики.

Романтизм – складний, внутрішньо суперечливий духовний рух, звернений до внутрішнього духовного світу людини, що виник у останню чверть XVIII ст. і найбільш яскраво виявився у філософії та мистецтві.

Становлення і розвиток національних мистецьких шкіл. Англійська національна школа живопису: У. Хогарт, Д. Рейнолдс. Французька національна школа живопису: Ж.-А. Ватто, Ф. Буше, Ж.-О. Фрагонар, Ж.-Л. Давид.

Музика. Вплив бароко і класицизму. Вдосконалення музичних інструментів, масовий друк нотної літератури. Церковна хорова й органна музика ще була достатньо поширеною, однак вона почала наповнюватися світськими життєстверджуючими елементами. Розвиток народної пісенної творчості, музичного комедійного театру. Представники: Ж.-Б. Люлі, Ж.Ф. Рамо, Б. Перголезі, Й.С. Бах, Й. Гайдн, В.А. Моцарт.

Театр. Демократизація театрального мистецтва. Новий жанр – міщанська драма, розквіт комедії. Представники: італійці К. Гольдоні, К. Гоцці.

Духовна культура Українського народу другої половини XVII – кінця XVIII ст. Період духовного злету й інтелектуального розвитку. Поділ України на Гетьманську і Правобережну.

Феномен козацької культури, що була невід'ємною складовою національної культури й формувалася в руслі українських генетичних джерел. Козацьке бароко. Специфіка релігійного, художнього життя й освіти на території Запорозької Сечі.

Друга половина XX ст. – період піднесення літературної творчості в рмках барокового стилю. Характерні риси: зв'язок літератури з релігійним світоглядом, головна увага зосереджується на людині, її зв'язку з Богом, світські й естетичні функції літератури проявляються все виразніше, утверджуються нові жанри. Представники українського літературного бароко: К. Транквіліон-Ставровецький, І. Гізель, Л. Баранович, І. Галятовський, П. Мамка, Г. Сковорода та інші.

Перші професійні театри. Діяльність кріпацьких театрів, які створили підґрунтя для розвитку професійного українського театру.

Музична культура українського народу. Удосконалення пісенних і танцювальних жанрів. Поява й розвиток партесного концерту. Неперевершені зразки хорової духовної музики в творчості М. Дилецького, Д. Бортнянського, А. Веделя, М. Березовського.

Багатство і розмаїття української архітектури. Три етапи розвитку українського барокового архітектурного стилю. Гетьмани-меценати. Українські архітектори: Й.Г. Шедель, Б.Меретін, В.Растреллі, І. Григорович-Барський, С.Ковнір.

Розвиток барокової традиції в українському малярстві. Переосмислення традиційних сюжетів, орієнтація на зразки західноєвропейського мистецтва. Діяльність та художні традиції Жовківської школи. Українські живописці: І.Руткович, Й.Кондзелевич, Ю.Шиманович, М.Альтамонте, В.Петрахович, портретисти Д. Левицький, В.Боровіковський, А. Лосенко.

Розвиток декоративного і ужиткового мистецтва. Ткацтво і вишивка.

Література

1. Гусев В. Західна філософія Нового часу XVII – XVIII століть. – К., 2000.
2. Західноєвропейський живопис 14-18 століть / Авт. – упоряд. Л. Сак, О. Школярєнко. – К., 1986.
3. Рославец Е. Живопись Франции XVII-XVIII веков. – К., 1990.
4. Момджян Х. Французское Просвещение 18 века. – Москва, 1983.
5. Западноевропейская художественная культура 18 века. – Москва, 1980.
6. Григорович В. Великие музыканты Западной Европы: Бах, Гайдн, Моцарт, Бетховен. – Москва, 1982.

Тести для самоконтролю, перевірки знань по даній темі

1. Хто з художників представляє течію «революційного класицизму»?

- 1) Караваджо 2) Пуссен 3) Шарден 4) Давид

2. Ж. Ж. Руссо головним джерелом соціального зла вважав ...

- 1) Церкву 2) Цивілізацію 3) Злочинність 4) Нерівність

3. Автор твору «Людина-машина»

- 1) Дідро 2) Гольбах 3) Гельвецій 4) Ламетрі

4. Художній напрям доби Просвітництва, тематикою якого в малярстві є пасторалі, «галантні сцени», культивується довільне трактування міфологічних мотивів.

1) Класицизм 2) Рококо 3) Сентименталізм 4) Бароко 5) Романтизм

5. До якого художнього стилю належить мистецтво А. Ватто

1) Рококо 2) Бароко 3) Романтизм 4) Символізм

6. Автор картини «Нічий дозор»

1) Веласкес 2) Рембрандт 3) Буше 4) Фрагонар

7. Хто протягом сорока років був придворним художником іспанського короля Філіпа IV?

1) Веласкес 2) Ель Греко 3) Рібера 4) Сурбаран

8. Яка картина не належить пензлю Веласкеса?

1) «Задача Бреди» 2) «Портрет папи Інокентія Х» 3) «Єврейська наречена»
4) «Венера з дзеркалом» 5) «Водонос»

9. Хто з композиторів не належав до гуртка віденських класиків?

1) Гайдн 2) Шуберт 3) Моцарт 4) Бетховен 5) Глюк

10. Хто з французьких літераторів у дидактичній поемі «Поетичне мистецтво» сформулював закони класицизму

1) П. Корнель 2) Ж. Расін 3) Н Буало 4) Ж. Лафонтен

11. Покажіть відповідність між письменниками й поетами класицизму та їхніми творами:

1) П'єр Корнель	1) «Ворон та лисиця»
2) Жан Расін	2) «Міщанин-шляхтич»
3) Жан Батист Мольєр	3) «Тартюф»
4) Жан Лафонтен	4) «Сід»
	5) «Федра»

12. Покажіть відповідність між письменниками-прозаїками епохи Просвітництва та їхніми творами:

1) Джонатан Свіфт	1) «Фауст»
2) Даніель Дефо	2) «Робінзон Крузо»
3) Франсуа Вольтер	3) «Мандрі Гулівера»
4) Йоганн Гете	4) «Кандід»

13. Позначте композиторів XVIII ст.

1) Д. Бортнянський 2) М. Березовський 3) К. Монтеверді
4) М. Глінка 5) Ш. Гуно 6) В.А. Моцарт 7) Й. Гайдн

14. Про який стиль йдеться: - «сюжети картин цього стилю були, насамперед, любовними, еротичними; улюблені герої – пастухи та пастушки, німфи, богині, які займаються своїми туалетами; мистецтво цього стилю відрізняє

легкість, вишуканість форм, воно побудоване на асиметрії, яка створює відчуття неспокою – грайливе, насмішкувате, дражливе почуття...»

1) Класицизм 2) Бароко 3) Рококо 4) Ампір 5) Романтизм

15. Які риси притаманні стилю класицизм у образотворчому мистецтві?

1) Гнучкість ліній, асиметрія, ніжний колорит 2) Пишність форм, декоративність, алегоричність 3) Трьохчасна композиція, громадськість тем та образів, кольорова ритмізація

Тема 9. Художня культура ХІХ століття

Основні поняття і визначення

Критичний реалізм, реалістичний театр, література реалізму, романтизм, реалізм, натуралізм, символізм, імпресіонізм, «експериментальний роман», постімпресіонізм, бідермейєр, «озерна школа», ноктюрн, передвижники, «Могутня кучка», «Просвіти».

Лекція

Особливості європейської культури даного періоду. ХІХ століття – доба класики. Європейська цивілізація в авангарді світових економічних, соціальних і культурних процесів. Світоглядні засади культури цього періоду: раціоналізм, антропоцентризм, європоцентризм. Явища модернізації, урбанізації. Епохальні події, що стали визначальними для культури ХІХ століття – промисловий переворот, війна за незалежність північноамериканських колоній, Велика французька революція.

Противоборство та послідовна зміна трьох художніх напрямів: класицизму, романтизму, реалізму. Новий щабель розвитку класицизму – неокласицизм, який проявив себе в усіх мистецьких жанрах. Еволюція неокласицизму від революційного республіканського пафосу до консервативного академічного жанру в добу французької імперії та реставрації.

Література. Неокласики орієнтувалися на високі ідеали античності, раціоналістична виразність образів, тонкий ліризм, протиставлення суперечностям та конфліктам життя норми «вічної краси». Представники: Й.-В. Гете, Й.-К. Шіллер.

Романтизм був культурною реакцією на кризу ідей Просвітництва, він рішуче витіснив класицизм 20-30-ті роки ХІХ століття. В сфері естетики романтизм протистояв класичному «наслідуванню природи», обстоював творчу активність і свободу митця, відкривав глибину і красу духовного світу людини. Представники романтизму серед письменників і поетів: Ф. Шатобріан, А. Віньї, А. Ламартін, Г.Гейне, Д. Байрон, Т. Гофман, Е.А.По, В.Гюго, В. Скотт, Ф. Купер.

Плеяда композиторів-романтиків представників різних європейських країн: Ф.Шуберт, Р.Шуман, Б.Сметана, Ф.Шопен, Й. Брамс, Г. Берліоз, Ф. Ліст, Ф. Мендельсон, А. Рубін штейн, П. Чайковський, Р. Штраус,

К. Дебюссі, С. Рахманінов. Успіхи оперного жанру також пов'язані з розповсюдженням естетики романтизму. Три оперні центри: Франція (Ш. Гуно, Ж. Бізе, Ж. Массне), Італія (Дж. Верді, Дж. Пуччіні, Р. Леонкавало), Німеччина (Р. Вагнер).

Реалізм, що виник н підвалинах романтизм. Більшість прогресивних романтиків перейшло до лав реалістів. Характерні риси цього художнього методу: об'єктивне відображення дійсності, що пов'язана з соціально-історичним підходом до зображення людських характерів та умов життя. Представники: О. Бальзак, Ч. Діккенс, Ф. Стендаль, живописці О. Домьє, Г. Курбе.

Натуралізм склався й програмно оформився у Франції в останню третину ХІХ ст. Прагнув до об'єктивного, точного й безпосереднього зображення реальності людського характеру. Теорію натуралізму розробив Е. Золя навколо якого склалася натуралістична школа: Гі де Мопассан, Е. Гонкур, А. Доде.

Імпресіонізм – художньо-естетичний напрям, який склався у Франції наприкінці 60-х років й підвів підсумок пошукам образотворчого мистецтва у ХІХ столітті. Біля витоків імпресіонізму стояв Е. Мане, послідовниками якого стали К. Моне, О. Ренуар, Е. Дега, К. Піссарро, А. Сіслей та багато ін.

Символізм – літературна течія, що зародилася у Франції 60-70-х років у творчості Ш. Бодлера, П. Верлена, А. Рембо, С. Малларме. Згодом символізм охопив театральне мистецтво, живопис, музику. Характерні риси стилю: акцент на ідеї таємничості світу, конфлікт між реальним та ідеальним, звернення до духовного, релігійного світу людини.

Специфіка розвитку російської та української культури ХІХ – початку ХХ століття. Вплив історичних, суспільно-політичних перетворень на розвиток культури. Три рівноправні складові російської культури. Література – провідна галузь російської культури ХІХ століття. Художні напрями: романтизм, реалізм, критичний реалізм, акмеїзм, символізм. «Золоте століття російської літератури». Представники – О. Пушкін, М. Лермонтов, І. Тургенєв, М. Гоголь, Л. Толстой, Ф. Достоевський, А. Чехов. «Срібне століття російської культури». Представники: художники Бенуа, Сомов, Бакст, Врубель, Петров-Водкін, Левітан, Коровін, Нестеров, Кустодієв, поети й письменники А. Блок, Д. Мережковський, З. Гіппіус, А. Білий, В. Брюсов, К. Бальмонт. Успіхи російської опери й балету. Вихід російського мистецтва на світову арену.

Розвиток української культури. Поділ України на Правобережну й Лівобережну, що знаходилася в складі російської імперії. Бурлескно-трагедійна поема І. Котляревського «Енеїда» - першій твір нової української літератури. Гулак-Артемовський, Квітка-Основ'яненко, Т. Шевченко, І. Франко, Л. Українка. Майстри соціально-психологічної новели О. Кобилянська, В. Стефаник, М. Черемшина, Л. Мартович. Значні успіхи вітчизняної науки.

Література

1. Наливайко Д., Шахова К. Зарубіжна література XIX сторіччя. Доба романтизму. – К., 1997.
2. Французская живопись XV - пер. пол. XIX века / Сост. И. Кузнецова. – М., 1992.
3. Затонский Д. Европейский романтизм. – К., 1984.
4. Зарубежная эстетика и теория литературы XIX-XXвв. – М., 1987.
5. Импрессионизм. Письма художников. Воспоминания. Документы / Под ред. А. Изергиной. – Ленинград, 1969.
6. Андреев Л. Импрессионизм. – М., 1980.
7. Стернин Г. Художественная жизнь России на рубеже XIX-XX веков. – М., 1968.
8. Українська художня культура: Навч. посіб. – К., 1995.
9. Белый А. Символизм как миропонимание. – М., 1994.
10. Овсійчук В. Класицизм і романтизм в українському мистецтві / Національна академія наук України, Інститут народознавства. – К., 2001.
11. Історія українського мистецтва. – К., 1967.
12. Рубан В. Український портретний живопис першої половини XIX ст. – К., 1988.

Тести для самоконтролю, перевірки знань по даній темі

1. Яке століття супроводжують характеристики: «машинний вік», «епоха сталі», «епоха залізниці», «епоха пари»?
1) XVII 2) XVIII 3) XIX 4) XX
2. Проголосив «смерть Бога» і відмову від цінностей християнської культури
1) К. Маркс 2) З. Фрейд 3) Ф. Ніцше 4) Ч. Дарвін
3. Який художній напрям послуговується гаслом: «Надзвичайний герой у надзвичайних обставинах»?
1) Реалізм 2) Натуралізм 3) Романтизм 4) Імпресіонізм
4. Хто з представників романтизму піднімав проблему емансипації жінки?
1) Гофман 2) Купер 3) Шлегель 4) Жорж Санд
5. Яка картина Делакруа була під заборною зважаючи на її політичний підтекст?
1) «Різанина на Хіосі» 2) «Барка Данте» 3) «Смерть Марата» 4) «Свобода»
6. Якого піаніста і композитора порівнювали з новаторством Паганіні в царині скрипкового мистецтва?
1) Шопена 2) Шуберта 3) Шумана 4) Ліста.

7. Який художній напрям пов'язуємо з принципом: «Типовий герой у типових обставинах»?

1) Бароко 2) Романтизм 3) Реалізм 4) Символізм

8. Автор «Людської комедії» – епопеї з дев'яноста романів, грандіозної картини

французького суспільства XIX ст.

1) Ч. Діккенс 2) О. де Бальзак 3) Стендаль 4) М. Твен

9. Композитор, творчість якого вважається вершиною реалізму, автор двадцяти шести опер.

1) Дж. Верді. 2) В. А. Моцарт. 3) Р. Вагнер. 4) Й. Штраус.

10. Організатори «великої майстерні на свіжому повітрі», втікачі з «сучасного Вавилону» (Парижа)

1) Прерафаеліти 2) Назарейці 3) Імпресіоністи 4) Барбізонці

11. Представники якого художнього напрямку вважали твір мистецтва «простим аналізом шматка дійсності» і ставили завдання вивчати людину так, як природознавець вивчає природу?

1) Романтизму. 2) Натуралізму. 3) Символізму. 4) Рококо.

12. Що є характеристикою портретного образу епохи романтизму?

1) Сентиментальність, меланхолія, ніжність 2) Дуалізм внутрішнього стану, спрямованість до діяльності, активність 3) Репрезентативність, величавість, підкреслення соціального статусу

13. Представниками якого напрямку в мистецтві були художники К. Моне, Е. Дега, О. Ренуар, Е. Мане?

1) Супрематизму 2) Імпресіонізму 3) Експресіонізму 4) Реалізму 5) Кубізму

14. Якими напрямами мистецтва можна характеризувати творчість Т. Шевченка у образотворчому мистецтві?

1) Романтизм – реалізм 2) Сентименталізм 3) Класицизм 4) Символізм

15. Якою була програма Товариства пересувних виставок в Росії?

1) Реформа живописної мови, тяжіння до абстрактних форм, мистецтво вирішує виключно питання художньої творчості 2) Дотримання строгих норм у композиції, орієнтування на зразки мистецтва майстрів Відродження, героїка тем і сюжетів 3) Відмова від традиційного академічного живопису, національна та соціальна тематика, пропагування творів мистецтва серед народу

Тема 10. Художня культура ХХ століття

Основні поняття і визначення

Постімпресіонізм, модернізм, абстракціонізм, поп-арт, сюрреалізм, експресіонізм, футуризм, дадаїзм, фонізм, кубізм, декаданс, масова та популярна культура, елітарна культура, постмодернізм, українізація, національно-культурне відродження, тоталітаризм, «шістдесятники», «застій», конформізм, «перебудова».

Лекція

Модернізм як специфічний культурний феномен. Суспільні й духовні чинники виникнення культури модернізму. Поділ історії культури ХХ ст. на три періоди. На першому етапі, який тривав до Першої світової війни зародився модернізм. Другий етап охоплює період між двома світовими війнами й характеризується посиленням анти традиційних модерністських течій у культурі. Третій, повоєнний період, тривав до кінця століття і характеризувався, з одного боку, посиленням кризових явищ у культурі, а з іншого, активізацією пошуків шляху виходу з цієї кризи. Останній період вважається добою постмодерну.

Художньо-естетичні особливості культурних процесів ХХ ст.: стильова розбіжність, відхід від відносної внутрішньої єдності культури, широкий діапазон вибору світоглядних і художньо-естетичних систем, зміна вимог до особистості митця.

Філософсько-естетичні підвалини модернізму склали ідеї А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, А. Бергсона, З. Фрейда, К.Г. Юнга, Ж.П. Сартра, А. Камю, М. Гайдеггера, Е. Гуссерля. Вищевказані філософи й вчені об'єднувалися навколо ідей про трагедію і крах традиційного гуманізму, історичний тупік, суперечливість у взаєминах людини з навколишнім світом, його абсурдності, роздумів про самотність і приреченість людини.

Німеччина – батьківщина експресіонізму. Виникнення товариств експресіоністів «Міст» та «Синій вершник». Члени цих об'єднань: Е.-Л. Кірхнер, Е. Хеккель, Ф. Бейль, К. Шмідт-Ротлуфф, Е. Нольде, Ф. Марк, В. Кандінський, А. Макке, А. Явлінський, А. Кубін, Л. Фейнінгер та ін.

Творчість Д. Енсора, Е. Мунка, О. Кокошки. Характерна риса: загострено-контрастне бачення світу.

Спорідненість ідей німецьких експресіоністів і паризьких фовістів. Представники останніх: А. Матіс, А. Дерен, М. Вламінк, А. Марке, Р. Дюфі, К. Ван-Донген та ін.

Кубізм – самостійний художній напрям, представники якого вважали свій внутрішній світ єдиним джерелом творчого натхнення. П. Пікассо, Ж. Брак, П. Аполлінер, А. Глез, Ж. Метценже, Ф. Пікабль, Ф. Леже. Колористичний аспект кубізму – орфізм.

Авангардизм – художньо-естетичний напрям, що виділився з найрадикальніших кіл модернізму, вирізнявся прагненням повністю відмовитися від традицій і перетворити новизну виразових засобів на

самоціль. Течії авангардизму: футуризм (засновник – Ф. Марінетті, У. Боччокі, Н. Карра, Л. Руссоло, Дж. Балла, Дж. Северені), дадаїзм (М. Рей, М. Дюшан, Т. Гросс, К. Швіттерс, Й. Баадер), сюрреалізм (А. Бретон, Л. Арагон, П. Елюар, Ж. Превер, А. Массон, М. Ернст, С. Далі, Р. Магрітт).

Абстракціонізм – течія авангардизму, яка зайняла провідне місце у західноєвропейському мистецтві наприкінці 40-х – початку 50-х років. Апологети цього напрямку – М. Сефор і В. Кандінський, П. Мондріан, К. Малевич.

Поглиблення культурної кризи наприкінці ХХ ст. призвело до появи нових форм антимистецьких форм авангардизму, які умовно об'єднуються під назвою «концептуальне мистецтво».

Мистецтво постмодернізму. Світоглядні позиції цього культурного періоду. Характерні риси мистецького постмодернізму: відчуття існування в культурі як у цілісності, поєднання минулого, сучасного і майбутнього, об'єднання надбань різних епох в одному культурному просторі, відчуття втраченої простоти.

Специфіка постмодерністської реконструкції. Постмодерністське мистецтво займає позицію неавторитарної парадигми, воно, на відміну від мистецтва попередніх епох, не претендує на роль наставника і судді.

Характерні риси художніх творів представників постмодернізму, незалежно від їх жанру: принципова незавершеність твору, нашарування різних смислів, що вимагає нескінченного занурення в його глибину, активізує слухача й глядача. Роман Дж. Бернса «Історія світу в 10 ½ розділах», фільми А. Тарковського «Сталкер», «Соляріс», фільм М. Антоніоні «Першим планом».

Розвиток концептуального мистецтва у останню третину ХХ ст. Художній твір, у класичному розумінні подається у формі його текстового опису, фотографій, креслень, графіків тощо.

Поява нових жанрів театрального мистецтва. Хепенінг – безфабульна довільна театральна дія, що залучає до активної участі не лише акторів, а й глядачів.

Специфіка постмодерністського фрістайлу – подолання відстані між епохами і культурами, скасування існуючого протистояння елітарного і масового мистецтва. Прикладом цього слугують спільні виступи оперних співаків з поп-зірками, популяризація класичної музики співачкою Ф. Джордано й скрипалькою В. Мей.

Література

1. Самосознание европейской культуры ХХ в. - М., 1991.
2. Вебер А. Кризис Европейской культуры. – С. – Петербург, 1999.
3. Полевой В. Малая история искусств. Искусство ХХ века. – М., 1991.
4. Рейнгардт Л. Современное западное искусство. – М., 1983.
5. Сарабьянов Д. Стиль модерн. – М., 1989.
6. Куликова И. Философия и искусство модернизма. – М., 1980.
7. Семенов В. Художественное наследие и современность. – М., 1989.

8. Енциклопедія постмодернізму / За ред. В. Тейлора. – К., 2003.
 9. Ильин И. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. – М., 1996.

Тести для самоконтролю, перевірки знань по даній темі

1. Позначте напрями модерністського мистецтва
 1) Дадаїзм 2) Натуралізм 3) Сюрреалізм 4) Кубізм 5) Рококо 6) Постімпресіонізм 7) Абстракціонізм

2. Покажіть відповідність між художниками-модерністами та їхніми творами
 1) Василь Кандінський 1) «Герніка»
 2) Казимир Малевич 2) «Передчуття громадянської війни»
 3) Пабло Пікассо 3) «Чорний акомпанемент»
 4) Сальвадор Далі 4) «Червоний квадрат»

3. В творчості кого з майстрів початку ХХ століття найбільш яскраво проявилися риси кубізму?
 1) Е. Мук 2) П. Пікассо 3) В. Кандінський 4) О. Мурашко 5) П. Гоген

4. «Світ мистецтва», «Міст», «Синій вершник», «Бубновий валет» - це...
 1) Назви картин Сальвадора Далі 2) Назви скульптурних композицій О. Архипенка 3) Назви виставок російського мистецтва в Парижі 4) Назви творчих об'єднань митців-модерністів

5. Що є основою творчого методу сюрреалістів?
 1) Відображення дійсності як вона є 2) Опора на чистий психічний автоматизм 3) Створення абстракції за допомогою фантазії, занурення у підсвідоме

6. Що є основою розвитку мистецтва країн, де панували авторитарні режими?
 1) Ідеологічна спрямованість 2) Релігійна концепція 3) Економічні умови 4) Еклектична суміш різних мистецьких стилів

7. Чим можна пояснити появу масової культури?
 1) Кризою елітарної культури на початку ХХ ст. 2) Здешевлення предметів культури 3) Переорієнтація виробництва на масового споживача і демократизацією суспільства 4) Політичним втручанням

8. Покажіть відповідність між видатними кінорежисерами та їхніми творами
 1) Олександр Довженко 1) «Тіні забутих предків»
 2) Андрій Тарковський 2) «Андрій Рубльов»
 3) Іван Кавалерідзе 3) «Наталка Полтавка»

4) Сергій Параджанов

4) «Тарас Трясило»

9. Як називалося явище «творчості в стил», що було розповсюджено в СРСР у другій половині ХХ століття?

1) Конформізм 2) Андеграунд 3) Радикалізм

10. До якої літературної течії входили такі українські поети, як М. Зеров, М. Йогансен, М. Рильській, М. Драй-Хмара

1) Символізм 2) Неокласицизм 3) Революційний романтизм 4) Футуризм

11. У якому місті протягом 1926 – 1933 рр. працював театр «Березіль»?

1) у Києві 2) у Львові 3) у Харкові 4) у Москві

12. Позначте діячів сучасної української літератури

1) Оксана Забужко 2) Остап Вишня 3) Павло Тичина 4) Юрко Покальчук
5) Юрій Андрухович 6) Валеріан Підмогильний

Змістовий модуль II

Методика викладання художньої культури в ЗОШ

Тема 11. Загальні питання культурологічного виховання школярів

Лекція

Нова роль загальноосвітньої школи в українському соціумі на початку ХХ ст. Гуманітаризація освіти – процес, пов'язаний з переосмисленням ролі й місця людини в соціумі. Уведення в програму ЗОШ курси «Світова художня культура» і «Художня культура України» створюють підґрунття для здійснення гуманітаризації, оскільки стимулюють творчу активність, формують мислячу і діяльну особистість.

Специфічні завдання, що виконуються за допомогою культурологічного виховання. Вимоги, що висуваються до викладача культурологічних курсів. Концепція вивчення культурологічних курсів.

Перелік компонентів, з яких мають складатися курси «СХК» та «ХКУ». Три напрями інтегративності за якими повинен здійснюватися аналіз кожного загальноісторичного етапу: духовно-змістовний, інституційний, морфологічний. Основні змістові лінії культурологічних курсів. Перелік питань, які викладач художньої культури повинен обов'язково розглянути. Перелік вмінь і навичок, які мають засвоїти учні в процесі вивчення курсів «СХК» та «ХКУ».

Методика викладання курсів «Світова художня культура» та «Художня культура України» як наука, її мета і завдання.

Шлях формування і розвитку гуманістичної парадигми виховання і навчання у вітчизняній школі. Внесок представників реформаторської педагогіки кінця ХІХ – початку ХХ століття, зокрема тих учених, що репрезентували течію вільного виховання особистості. Діячі, що вперше

концептуально розробили курс «Світова і вітчизняна художня культура» в радянський період: Д. Кабалевський, Л. Предтеченская, В. Сухомлинський, А. Макаренко, Л. Виготський, Л. Занков, Д. Ельконін, Д. Уснадзе. Головні положення, що обґрунтувала гуманістична педагогічна парадигма. Їх тісний зв'язок з концепцією вивчення курсів «СХК» та «ХКУ».

Сучасна система художньої та естетичної освіти й виховання в ЗОШ. Етапи її реалізації: перший етап (початкова школа), другий (середня школа), третій (старші класи).

Зміст і структура шкільних курсів «Світова художня культура» та «Художня культура України». Державні документи, що визначають зміст мистецької освіти учнів: Національна доктрина розвитку освіти в Україні, закони України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту», Державний статут базової та повної середньої освіти.

Аналіз змісту різних шкільних програм, що пропонуються сучасними науковцями для вивчення курсів «СХК» та «ХКУ», зокрема програми Л. Масол і Н. Миропольської (2006 р.) та програми О. Щолокової і Л. Ващенко (1997 р.). Фундаментом для обох програм слугують принципи цілісності, наступності, системності та варіативності змісту, органічної єдності національних і загальнолюдських цінностей, діалектичної взаємодії культурологічних та антропологічних підходів. Лінійний принцип побудови обох програм з обов'язковим залученням учнів до різноманітної творчої діяльності. Перелік критеріїв, якими необхідно керуватися при відборі художніх творів для використання їх на уроках з художньої культури. Забезпечення багаторівневого спілкування з творами мистецтва, яка базується на вільному виборі художньо-творчої діяльності.

Література

1. Волков И. Б. Учим творчеству. – М., 1982.
2. Гоголев К. Н. Мировая художественная культура. – М., 1997.
3. Державний стандарт базової та повної середньої освіти // Мистецтво та освіта. -№2 - 2004 р.
4. Масол Л. Концепція загальної мистецької освіти// Мистецтво та освіта. -№ 1 - 2004 р.
5. Масол Л.М., Миропольська Н.Є. Програма «Художня культура» для загальноосвітніх закладів (9-11 класи) // Мистецтво та освіта. - № 1. - 2006 р.
6. Корнілова О. Про вивчення предметів художньо-естетичного циклу у 2005 - 2006 навчальному році // Мистецтво та освіта. -№ 3 - 2005 р.
7. Щолокова О.П., Ващенко Л.М. «Світова художня культура». Програма для шкіл різного типу (1-11 класи). – К., 1997.
8. Яковлев Н. М., Сохор А. М. Методика и техника урока в школе. – М., 1985.

Питання для самоконтролю:

1. На яких державних документах ґрунтується сучасна мистецька

освіта у загальноосвітніх навчальних закладах ?

2. За якими принципами розробляється шкільна мистецька освіта?
3. Чим зумовлена варіативність сучасних програм з художньої культури?
4. Які завдання щодо викладання художньої культури поставлені в існуючих програмах?
5. В чому полягає складність викладання курсу художньої культури?
6. Якими критеріями слід керуватися під час вибору художніх творів?
7. Назвіть основні навички та уміння, якими повинні оволодіти учні в результаті вивчення курсу художньої культури.

Тема 12. Методика подачі художнього образу в педагогічному процесі

Лекція

Художній образ як загальна категорія пізнання життя через мистецтво. Спрямування уроків художньої культури на пізнання світу мистецтва.

Художній образ – особливий спосіб відтворення життя, в якому переломлюється власний світ почуттів і переживань митця. Створення художніх образів – форма мислення у мистецтві. Етапи становлення художнього образу: формування художнього задуму; реалізація задуму художньою мовою твору; художнє сприйняття закінченого твору як цілісної закінченої образної системи. Правдивість і умовність – один з важливих факторів художньо-образного відтворення життя. Розкриття художньо-образного мислення через об'єктивність і суб'єктивність.

Співвідношення раціонального та емоційного в художньому образі. Принцип єдності думок і емоцій. Єдність типового та індивідуального в художньому образі. Принцип художнього узагальнення. Багатозначність і недомовленість – характерна риса художнього образу будь-якого мистецького твору.

Історична еволюція проблеми взаємовідношення між правдивістю і умовністю, емоційністю і раціональністю, об'єктивними і суб'єктивними факторами в мистецтві. Зміна типів художнього мислення в різні культурно-історичні епохи.

Художній образ в літературі та образотворчому мистецтві. Особливості розкриття художнього образу в літературних творах різних жанрів (епопея, роман, повість, байка, комедія, трагедія).

Зв'язок літератури з музикою, театром і кіно. Засоби художньої виразності в літературі: ритм, мелодія, темброве забарвлення, інтонація. Особливості вивчення літератури на уроках художньої культури.

Просторові, пластичні, візуальні види мистецтва – галузі художньо-творчої діяльності, які створюють на площині або у просторі з метою наочного зображення навколишнього світу. До них відносять архітектуру, графіку, скульптуру, живопис, декоративно-прикладне мистецтво, дизайн.

Три види архітектури: архітектура об'ємних споруд, містобудівництво, ландшафтна архітектура. Виразжальними засобами архітектури.

Скульптура - вид мистецтва, який відображує світ у пластичних образах. Її виразність досягається за допомогою особливого поєднання форм, пропорцій, різних площин, а також відтворення виразних жестів і руху, які розташовуються у тримірному просторі. Матеріалом створення скульптурних образів служать камінь, дерево, глина, гіпс, чавун, бронза, мідь, нержавіюча сталь, залізо, бетон, пластмаса та ін. За призначення і масштабом скульптуру поділяють на монументальну, станкову, декоративну, а також скульптуру малих форм.

Живопис - художнє зображення на площині різних предметів реального або уявного світу за допомогою кольорових матеріалів. Колір – головний засіб виразності живопису, тому що саме за його допомогою відтворюється об'єм, глибина, віддаленість предмету. Колорит, світло, композиція, перспектива (лінійна і повітряна), фактура – засоби художньої виразності у мистецтві живопису. За своїм призначенням живопис поділяється на монументальний і станковий.

Музика - це мистецтво, яке зображує оточуючий світ у інтонаційно-звукових художніх образах. Музичний образ – це музична побудова, що об'єднується єдиним настроєм, характером. У його основі завжди лежать емоційно забарвлені інтонації людської мови, завдяки яким музика промовляє до нас, хвилюючи та викликаючи безліч емоцій та почуттів. Три царини музичних образів: людські стосунки, природа, філософські ідеї. Найважливішими засобами художньої виразності у музиці є мелодія, гармонія, ритм, тембр, динаміка, композиція й оркестровка, лад, регістр, динаміка, тембр.

Художній образ в синтетичних видах мистецтва (театр, кіно, телебачення). Їх особливість полягає у тому, що в них одночасно поєднуються література, музика, хореографія, живопис, архітектура та ін.

Становлення і розвиток театрального мистецтва. Особливості розвитку театрального мистецтва від античності до сьогодення. Характеристика кожного з етапів. Специфіка розкриття художнього образу в театрі.

XX століття – епоха виникнення й розвитку кіномистецтва. Кіно об'єднало у своєму художньому арсеналі виразжальні засоби всіх мистецтв — як статичних, просторових, так і часових, динамічних, а також просторово-часових. Результатом стало виникнення нових, неповторних звукопластичних просторово-часових виразжальних засобів. До них належать кадр, монтаж, різні плани (крупний, середній, загальний), можливості камери, особлива майстерність кіноактора, позакадровий голос.

Література

1. Волкова Е. Произведение искусства - предмет эстетического анализа. - М., 1976.
2. Журавлев В. Мир художественной культуры. - М., 1987.
3. Искусство анализа художественного произведения: Пособие для

учителів. - М, 1971.

4. Мигунов А.С. Художественный образ. - М., 1980.
5. Основы, эстетики и искусствознания. - М., 1979.
6. Яковлев Е.Г. Художник, личность и творчество. М, 1991.- С.39-77.
7. Искусство анализа художественных произведений. - М; Л., 1971.
8. Пигарев К.В. Русская литература и изобразительное искусство. - М.,1972.
9. Аркин Д.Е. Образы архитектуры и образы скульптуры. М.,- 1990.
10. Зись А. Види искусства – М.: Знание, 1979.
11. Сохор А. Н. Музыка как вид искусства — М., 1970.
12. Ратнер Я. В. Эстетические проблемы зрелищных искусств. - М., 1980.
13. Станиславский К. Моя жизнь в искусстве. — М, 1972.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте поняття «художній образ».
2. Яким чином в художньому образі поєднуються емоційне і раціональне?
3. Наведіть приклади художніх творів, в яких яскраво виражена багатозначність і недомовленість художніх образів?
4. Яку роль у мистецтві відіграє символіка ?
5. Назвіть основні виражальні засоби художньої літератури?
6. Які зв'язки існують між літературою та іншими видами мистецтва?
7. Наведіть власні приклади музичності поетичного слова.
8. Поясніть, як ви розумієте синтез архітектури з іншими видами мистецтва?
9. Назвіть засоби художньої виразності в скульптурі.
10. Як проявляються особливості музики у порівнянні з іншими видами мистецтва?
11. Назвіть основні засоби художньої виразності в музичному мистецтві.
12. Охарактеризуйте засоби художньої виразності у театрі.

Тема 13. Теоретичні засади та психолого-педагогічні умови художньо-естетичного виховання та освіти учнів ЗОШ

Лекція

Мистецька освіта як педагогічна проблема. Її історична еволюція. Сучасна мистецька освіта ґрунтується на культурологічному підході, який забезпечує панорамний і багатовимірний погляд, полісистемне розуміння сутності мистецьких явищ, а також орієнтує на збереження кращих національних і світових надбань людства, прийняття суб'єктами навчального процесу соціокультурних норм та їх удосконалення.

Кожна історична епоха породжує свої ідеальні та неповторні уявлення про світ, спираючись на які людина живе у суспільстві. Таким чином народжуються емоційні та чуттєві переживання, виникають уявлення про

добро і зло, красу і потворність, відповідно до яких всі предмети, явища і події цієї історичної епохи отримують свою художню цінність й віддзеркалюються в художній творчості її митців.

Специфіка розвитку мистецької освіти у різні культурно-історичні епохи: Античності, Середньовіччя, Відродження, Нового часу, Просвітництва тощо. Найбільш характерні ідеї; представники науки й мистецтва, що просували розвиток мистецької освіти, зв'язок прогресивних педагогічних ідей з розвитком мистецької галузі тощо.

Розробка теоретичних моделей розвитку духовної культури суспільства та її складової - художньої культури, визначення стильових особливостей кожного її періоду у роботах Т. Адорно, М. Бердяєва, Л. Виготського, І.Йоффе, К. Леві-Строса, Т. Манро, А. Моля, Е. Тайлора, А.Тойнбі, В. Соловйова, Г.Спенсера, В. Франкла, А. Швейцера, Ф. Шміта.

Особливості впровадження української системи естетичного виховання засобами мистецтва. Діяльність і традиції Києво-Могилянської та Острозької Академій. Розповсюдження культурних традицій в Чернігові, Харкові, Ніжині, Переяславі. Г. Сковорода, П. Юркевич.

Створення і просвітницька діяльність художніх училищ в Одесі, Харкові, Києві. Київська малярська школа – центр національної малярської педагогіки на чолі з М. Мурашком. О. Архипенко, М. Врубель, К. Малевич, А. Петрицький, В. Серов, Г. Левицький, К. Костанді, М. Пимоненко, Г. Світлицький, О.Шовкуненко, Т. Яблонська – художники, вихованці цієї школи.

Специфіка педагогічних поглядів українських композиторів - В. Барвинського, І. Воробкевича, Ф.Колесси, М. Леонтовича, М. Лисенка, С. Людкевича, Я. Степового, К. Стеценка, які поєднували свою творчу діяльність з педагогічною роботою. Діяльність аматорських гуртків і театрів у Полтаві, Чернігові, Києві, Єлисаветграді. Зірки світової сцени (М. Заньковецька, М. Старицький, І. Карпенко-Карий, М Садовський, П. Саксаганський, Л Курбас, Г. Хаткевич.

Новий етап розробки мистецької освіти, пошуки нових форм і методів залучення мистецтва до шкільної практики. Ідеї теоретиків і практиків шкільної освіти (А.В.Луначарського, Н.К.Крупської, П.П.Блонського, С.Т.Шацького, В.М.Шацької, Б.Л.Яворського, Б.В.Асаф'єва) щодо розвитку мистецької освіти. Розвиток методології мистецької освіти, яку розробляли вчені - мистецтвознавці, психологи та педагоги (Б. Теплов, Б. Ліхачев, Є.Квятковський, О. Мелік-Пашаєв, М. Румер, Н. Гродзенська, Н. Сац, Н. Ветлугіна, О.Апраксіна, Д. Кабалевський, Б. Неменський).

Особливості розвитку мистецької освіти в розвинутих країнах світу на сучасному етапі: Франція, Польща, Швеція, Норвегія, Японія, США.

Провідні завдання сучасної мистецької освіти:

- необхідність збагачення духовного світу особистості засобами мистецтва;
- комплексне використання різних видів мистецтва у навчально-виховному процесі;

- необхідність формування художнього сприймання і розуміння художніх цінностей у школярів різних вікових груп;
- важливість вивчення художніх творів вітчизняної класичної спадщини у поєднанні з шедеврами світового мистецтва;
- орієнтація на творчий потенціал особистості учня.

Психолого-педагогічні умови розвитку художнього мислення школярів. Процес мислення як специфічний психологічний феномен. Специфіка художнього мислення. Розвиток творчої активності учнів на уроках «СХК» та «ХКУ». Ідеї представників реформаторської педагогіки, що вперше звернули увагу на розвиток дитячої творчості.

Особливості діяльності вчителя художньої культури в процесі розвитку творчої активності учнів. Специфічні особливості початкового, середнього і старшого шкільного віку, що є своєрідними етапами дитинства з різними характерними для них типами провідної діяльності та специфічними психологічними новоутвореннями. Необхідність збереження і вдосконалення найбільш значущих якостей та властивостей, притаманних кожному періоду життя дитини, щоб у процесі тривалого спілкування з мистецтвом ці якості не зникали, а залишались і перетворювалися на стійку особисту властивість.

Література

1. Бытие человека в культуре. - К., 1992.
2. Искусство в системе культуры. - М, 1987.
3. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. - К, 1992.
4. Новиченко Л., Русановський В., Толочко П. Українська національна культура: минуле, сучасне, майбутнє. - К, 1990.
5. Человек в мире художественной культуры. Приобщение к искусству: процесс и управление. - М., 1982.
6. Гончаров И. Эстетическое воспитание школьников средствами искусства и действительности. - М., 1986.
7. Гуманізація навчально-виховного прогресу в загальноосвітніх школах. Посібник для вчителів /За ред. Г.О. Балла. - К, 1998.
8. Лихачев Б.Т. Теория эстетического воспитания. - М, 1984.
9. Рудницька О.П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти. - К, 1998.
10. Фохт-Бабушкин Ю. У. Искусство и духовный мир человека - М., 1987.
11. Художественное воспитание подрастающего поколения: проблемы и перспективы. - Новосибирск, 1989.
12. Щолокова О.П. Художньо-естетичне виховання школярів засобами світової художньої культури. - К., 1993.

Питання до самоконтролю:

1. Окресліть основні етапи розвитку мистецької освіти.
2. Дайте характеристику мистецької освіти в Україні.

3. Які завдання розв'язує мистецька освіта на початку ХХІ ст.?
4. У чому виявляється специфіка художньо-естетичного виховання школярів молодшого, середнього, старшого шкільного віку?
5. Які сучасні вчені й педагоги - практики працюють над розробкою засад художньо-естетичного виховання учнів ЗОШ?
6. Які психологічні передумови розвитку художнього мислення Ви можете назвати?
7. Яким чином має відбуватися розвиток творчої активності школярів на уроках художньої культури?

Тема 14: Організація художньо-естетичної діяльності на уроках художньої культури в школі. Типи, жанри, форми, планування уроків СхК

Лекція

Головне завдання художньо-естетичного виховання школярів, що характеризується формуванням зацікавленого, пройнятого власним почуттям художнього сприйняття творів мистецтв на основі естетичного ставлення до навколишнього світу.

Два напрями розвитку естетичних почуттів у школярів: перший передбачає інтуїтивне сприйняття творів мистецтва і другий пов'язаний з формуванням глибшого й більш тонкого емоційного розуміння й переживання художніх творів. Розвиток творчої активності учнів, яка сприяє сприйняттю творів мистецтва й емоційного розвитку особистості дитини.

Загальна характеристика тем уроків у старшій школі. За наявністю факультативних годин наводимо теми уроків у початковій та середній школі. Етапи роботи вчителя художньої культури в молодшій школі на пропедевтичному етапі. Основне завдання – виявлення творчих задатків, здібностей до того чи іншого виду художньо-творчої діяльності в процесі ігрової діяльності. Формула здійснення навчально-виховного процесу у молодшій школі: подив – навчання – загальна дитяча творчість.

Методи роботи з учнями середнього й старшого шкільного віку. Широке використання в роботі вчителя художньої культури проблемних ситуацій, заохочення учнів до виконання різних творчих завдань. Відмінність сприйняття художніх образів творів мистецтв молодшими школярами й учнями середніх, старших класів. Виконання головного завдання курсу, яке передбачає розвиток почуттів, збагачення духовного світу учнів, ознайомлення їх із шедеврами світового мистецтва, широку поліхудожню освіту.

Урок як основна форма навчально-виховної роботи педагога з учнями шкільного віку. Планування уроків – невід'ємна складова педагогічної технології.

Основні принципи уроку світової художньої культури: принцип інтеграції різних видів мистецтва, принцип історизму, принцип опори на творчий метод, принцип формування знань, умінь і навичок у процесі

безпосереднього спілкування з мистецтвом, яке здійснюється «зсередини» його з опорою на закони, принцип художньо-педагогічної драматургії уроку.

Кілька етапів розвитку кваліфікації вчителя, що викладає світову художню культуру.

Типи уроків: вступний урок; урок розширення і поглиблення змісту теми; урок повторення і закріплення матеріалу; узагальнюючий урок, що підводить підсумки кількох уроків об'єднаних однією тематикою. Жанри уроків: урок-подорож; урок-прогулянка; урок-концерт, вікторина, спектакль; урок-імпровізація; ділова чи рольова гра, інтерв'ю, дебати; урок-репортаж з музею, виставки; урок-презентація, бенефіс, панорама, мітинг; урок-сповідь; урок – усний журнал, «жива газета»; урок-турнір, змагання знавців-інтелектуалів, естафета, вікторина. Форми уроків: урок-діалог, лекція, семінар, залік.

Література

1. Арязмова Г. В. Творческая деятельность первоклассников как средство их нравственно-эстетического воспитания // Эстетическое воспитание школьников на уроках художественного цикла: Сб. – М., 1980.
2. Баренбойм Л. А. О программе «Мировая художественная культура» // Музыка в школе. – 1983. - № 4.
3. Горяева Н. А. Первые шаги в мире искусства. – М., 1989.
4. Колпакова А. Драматургия учебного материала на уроках мировой художественной культуры // Музыка в школе. – 1990. - № 3.
5. Куркіна С. В. Основні принципи організації художньо-педагогічного спілкування на уроках світової художньої культури // Наукові записки, вип. 83, серія: Педагогічні науки, Кіровоград, 2009.
6. Предтеченская Л. А. Методика преподавания мировой художественной культуры в 9 классе. – М., 1985.
7. Предтеченская Л. М. Метод художественно-педагогической драматургии в преподавании курса «Мировая художественная культура» // Музыка в школе. – 1984. - № 4.
8. Щолокова О.П. Художньо-естетичне виховання школярів засобами світової художньої культури: Навч. Посібник. – К.: ELGE? 1993.

Питання до самоконтролю:

1. Які види роботи доцільно використовувати на різних етапах художньо-творчої діяльності з учнями 1-3 класів? В чому полягає специфіка організації творчої діяльності з учнями молодших класів?
2. Охарактеризуйте методи роботи вчителя художньої культури з учнями старших класів.
3. Охарактеризуйте зміст завдань художньо-естетичного виховання і навчання для школярів молодшого, середнього, старшого шкільного віку. Шляхи їхньої реалізації.

4. Назвіть та охарактеризуйте основні принципи організації уроку «Світової художньої культури».
5. Охарактеризуйте специфіку та структуру уроку «Світової художньої культури».
6. Назвіть та охарактеризуйте типи, жанри, форми уроків та види діяльності на заняттях з предмету «Світова художня культура».
7. В чому полягає зміст позакласної та позашкільної роботи в галузі культурологічного виховання і навчання школярів.

Критерії оцінювання знань студентів з курсу «Художня культура з методикою викладання» на екзамені

4,75 – 5,0 (А). Відмінно

Студент відповів на запитання екзаменаційного білета повно, ґрунтовно, виявив відмінну професійну підготовку й загальну ерудицію. Фрагмент уроку з художньої культури продемонстровано яскраво, цікаво для сприйняття. Виховний, розвивальний, освітній потенціал уроку реалізовано повністю, обрано цікаву тему відповідно до вікової категорії учнів. Використані методичні прийоми відповідають поставленим завданням, меті та етапу навчання. Хід уроку спланований чітко і професійно. Комісії продемонстровано наочність, додаткові технічні засоби навчання, використання яких урізноманітнює урок, пояснює і конкретизує подану словесну інформацію. Студент виявляє стійкий інтерес до обраної професії, під час відповіді виявляє обізнаність з мистецтвознавчою літературою, підручниками, навчальними посібниками, періодичними виданнями сучасних авторів. Ним усвідомлюється значущість отриманих знань, які будуть застосовані у майбутньому під час роботи за спеціальністю в ЗОШ.

Студент у повному обсязі:

- володіє теоретичним матеріалом і методикою його викладання;
- засвоїв навички використання здобутих знань, умінь, навичок на практиці;
- аналізує мистецькі твори різних жанрів, систематизує, узагальнює, інтерпретує їх та розкриває зміст художнього образу;
- розрізняє специфіку розкриття художнього образу в різних жанрах мистецтва (музика, література, архітектура, скульптура, живопис, графіка, декоративно-ужиткове мистецтво, хореографія, театр, кіно);
- володіє професійною мистецтвознавчою термінологією;
- вміє самостійно здійснити порівняльний аналіз різних епох (етапів) розвитку художньої культури, зокрема культурних особливостей тієї чи іншої цивілізації, країни;
- здатен порівняти художні твори різних жанрів, виділити спільні й відмінні риси.

4,25-4,75 (В). Добре

Студент відповів на запитання екзаменаційного білета майже повно, самостійно й виявив достатню професійну підготовку й загальну ерудицію. Відповідь структурована, проте наявні окремі помилки у послідовності викладу матеріалу. У відповіді трапляються окремі мовленнєві помилки. Недостатньо виваженою та аргументованою є доказова база. Фрагмент уроку з художньої культури продемонстровано ґрамотно, обрано цікаву та актуальну тему, але виховний, розвивальний або освітній потенціал уроку реалізовано не достатньо. Використані методичні прийоми відповідають поставленим завданням, меті та етапу навчання. Хід уроку спланований чітко, але майже не заплановано застосування прийомів активізації уваги

учнів. Підготовлений урок носить інформативний, змістовний характер, але у ньому замало творчих завдань для учнів. Комісії продемонстровано наочність, додаткові технічні засоби навчання, використання яких урізноманітнює урок, пояснює і конкретизує подану словесну інформацію. Виявляє критичність мислення, здатність самостійно оцінювати художні явища, має сформований художньо-естетичний смак, розвинений кругозір. Володіє навичками самостійної роботи.

3,75-4,25 (С). Добре

Відповідь на запитання майже повна, має усвідомлений, але не достатньо розгорнутий характер. Студент спирається, переважно, на лекційний матеріал, рекомендовану викладачем фахову, методичну, художню літературу опрацював поверхово. Відповідь недостатньо структурована, матеріал викладається непослідовно, з наявністю мовленнєвих і незначних фактичних помилок. Здобуті в процесі вивчення курсу теоретичні знання студент вміє застосувати на практиці, про що свідчить показ фрагменту уроку. В цілому володіє теоретичним матеріалом і методикою його викладання; використовує набуті в процесі засвоєння курсу знання, уміння, навички; здійснює аналіз мистецьких творів різних жанрів, але недостатньо володіє мистецтвознавчою термінологією, а інтерпретація художнього образу в тих чи інших мистецьких творах, не завжди адекватна задуму автора.

3,25-3,75 (Д). Задовільно

Відповідь неповна, фрагментарна. Студент лише частково опрацював фахову, методичну, художню літературу, яка була рекомендована для підготовки, що негативно відобразилося на якості відповіді. Знання мають недостатньо стійкий та послідовний характер. Відповідь має формальний характер, відсутні чіткість, структурованість матеріалу. У відповіді наявні фактичні та мовленнєві помилки. Студент не виявляє здатності самостійно оцінювати художні явища, має недостатньо сформований художньо-естетичний смак, слабо розвинений кругозір. Понятійний апарат розвинений недостатньо, студент майже не вживає професійну термінологію. Тема підготовленого уроку є актуальною і цікавою, але студент не зміг впоратися з показом матеріалу, не орієнтувався у додаткових запитаннях комісії.

3,0-3,24 (Е). Задовільно

Питання екзаменаційного білету розкриті частково, фрагментарно, із порушеннями логіки побудови відповіді та суттєвими фактичними помилками. Студент є байдужим до розширення власного кругозору та накопичення культурологічних знань. Не виявляє здатності самостійно оцінювати художні явища, має несформований художньо-естетичний смак. Під час відповіді допускає помилки, неточності у визначенні певних понять, користується термінологією, якій дає неправильні визначення. Урок з художньої культури розроблений частково, сформульовані мета і завдання не

співвідносяться з ходом уроку. Знаннями, навичками студент володіє лише частково. Теоретичний матеріал був опанований фрагментарно; недостатньо володіє навичками аналізу мистецьких творів, методикою викладання і прийомами подачі навчального матеріалу; в мистецтвознавчій термінології та спеціальній літературі орієнтується на недостатньому рівні. Не цікавиться творчістю й діяльністю митців різних жанрів, власні судження не сформовані.

2,5-2,99 (FX). Незадовільно

Відповідь із суттєвими фактичними помилками. Студент неспроможний відтворити інформацію у певній послідовності, оперує лише загальними фразами. Називає лише окремі факти, дати, плутається у епохах, невірно вимовляє прізвища митців, не орієнтується у стилях, жанрах. Фрагмент уроку з художньої культури не продемонстровано і не підготовлено взагалі. Студент має низький рівень знань, не володіє професійною термінологією та основними культурологічними поняттями. Рівень мислення і мовленнєвої культури низький. Не цікавиться розширенням власного кругозору й накопиченням культурологічних знань.

2,0-2,49 (F). Незадовільно

Відповідь із грубими фактичними помилками. Жодне з питань не розкрито за змістом, фрагмент уроку з художньої культури не продемонстровано і не підготовлено. Студент не відвідував лекційних, семінарських занять, обсяг робіт призначених для самостійного опрацювання не виконаний. Студент ігнорував поради, консультації викладача. Робота з літературою, іншими інформаційними джерелами не проводилася. Студент володіє теоретичним матеріалом на низькому рівні; відсутнє вміння самостійного аналізу творів мистецтва, власні судження не сформовані; методикою викладання матеріалу не володіє; мистецтвознавчою термінологією не володіє, словниковий запас обмежений; художньо-образне мислення, уява не розвинені; не орієнтується у творчості митців світової художньої культури. Знання з курсу не були засвоєними навіть на елементарному рівні.

Теми курсових робіт з курсу «Художня культура з методикою викладання»

1. Міф і його значення для розвитку культури.
2. Феномен архітектури й літератури Давнього Єгипту.
3. Релігійно-міфологічний світогляд жителів Месопотамії та Давнього Єгипту.
4. Архітектура та образотворче мистецтво цивілізацій Давнього Сходу.
5. Порівняльна характеристика міфологічних уявлень Давньої Греції та Риму.
6. Вивчення видатних пам'яток давньогрецької й римської літератури на уроках світової художньої культури.
7. Видатні пам'ятки індійського епосу та їхнє вивчення на уроках СХК.
8. Порівняльна характеристика літературних жанрів середньовіччя.
9. Вивчення мистецтва романського і готичного стилів на уроках СХК.
10. Художня культура Візантії. Її вплив на мистецтво Київської Русі.
11. Художні досягнення Київської та Галицько-Волинської Русі.
12. Музичне і образотворче мистецтво епохи Ренесансу та його вивчення на уроках СХК.
13. Специфіка літературних жанрів епохи Відродження.
14. Відображення ідей Ренесансу в італійському образотворчому мистецтві.
15. Вивчення творчості Леонардо да Вінчі, Рафаеля, Мікеланджело на уроках СХК.
16. Вивчення творів В. Шекспіра на уроках СХК.
17. Іспанська і фламандська школа живопису.
18. «Золота доба» іспанської школи живопису та ознайомлення учнів з її представниками.
19. Методика вивчення творчості Ель Греко та Рубенса на уроках СХК.
20. Творчість А. Дюрера, П. Брейгеля, І. Босха. Порівняльна характеристика.
21. Мистецтво західноєвропейського бароко та його вивчення на уроках СХК.
22. Італійські оперні школи та особливості вивчення оперного жанру на уроках СХК.
23. Ознайомлення учнів з італійською інструментальною музикою XVIII століття.
24. Ампір як художній стиль.
25. Ствердження особистих якостей людини у творчості Н. Пуссена, ознайомлення учнів із творчим методом художника.
26. Ознайомлення учнів із творчістю іспанського драматурга Лопе де Вега.
27. Методика ознайомлення учнів з жанрами живопису (портрет, пейзаж, натюрморт).
28. Взаємопроникнення західноєвропейської та української мистецької традиції XVIII століття.
29. Російський енциклопедист XVIII століття М. Ломоносов. Його мистецька творчість.

30. Вивчення творчості західноєвропейських просвітителів на уроках художньої культури.
31. Зв'язок творчості Ф. Гойї з іспанською живописною традицією.
32. Порівняльна характеристика творчості Ж. Шардена і Ж. Давіда.
33. Класицизм - провідний жанр французького мистецтва XVIII століття.
34. Ознайомлення учнів із творчістю віденських класиків на уроках художньої культури.
35. Культурно-просвітницька діяльність братських шкіл і Києво-Могилянської академії.
36. Хорова духовна музика у творчості А. Веделя, Д. Бортнянського, М. Березовського.
37. Казка як втілення моральних якостей. Казки Ш. Перро та Г.-Х. Андерсена та використання їхніх образів в інших видах мистецтва.
38. Романтизм як світоглядне розчарування в ідеалах Просвітництва.
39. Р. Шуман – композитор, піаніст, музичний критик.
40. Вокальний жанр в творчості Ф. Шуберта.
41. Поезія Байрона та її вивчення на уроках художньої культури.
42. Розквіт балетного жанру в творчості А. Адана.
43. Представники французького романтизму. Вивчення їх творчості на уроках художньої культури.
44. Революційно-демократичний пафос творчості Е. Делакруа.
45. Демократизм і реалізм у творчості О. Пушкіна й М. Глінки.
46. Ідеї романтизму в творчості російських художників: О. Кіпренського, В. Тропініна, К. Брюлова.
47. Творчі досягнення українських і російських митців XIX століття.
48. Характеристика поетичної та образотворчої спадщини Т. Шевченка.
49. Критичний реалізм в мистецтві.
50. Колористична революція імпресіоністів. Ознайомлення учнів ЗОШ з картинами О. Ренуара.
51. Методика ознайомлення учнів з жанрами портрету натюрморту.
52. Оперний жанр у творчості Дж. Верді.
53. Національна своєрідність «козацького бароко».
54. Духовна криза в культурі XX століття.
55. Особливості розвитку американського образотворчого мистецтва й архітектури наприкінці XIX – на початку XX століття.
56. Реалізм у мистецтві XX століття.
57. Музична творчість С. Прокоф'єва, Д. Шостаковича, І. Стравінського.
58. Філософсько-світоглядні підвалини модернізму.
59. Специфіка літературного процесу в Україні першої третини XX століття.
60. Сальвадор Далі і сюрреалізм.
61. Специфіка мистецтва постмодернізму.
62. Феномен рок-культури.
63. Мистецтво балету та його видатні представники.
64. Балет як вид мистецтва.
65. Народний танець як джерело хореографічного мистецтва.

Методичні рекомендації до написання курсових робіт з курсу «Художня культура з методикою викладання»

За час навчання в університеті на мистецькому факультеті студенти на п'ятому курсі виконують курсову роботу з «Художньої культури з методикою викладання». Цей курс є базовим для спеціалізації "художня культура".

Виконання курсової роботи здійснюється студентом самостійно. Помічником студента під час написання курсової роботи виступає науковий керівник. Роль педагога в процесі написання роботи є дуже важливою. Він надає консультації студенту у виборі теми та літератури до неї, допомагає скласти план дослідження та графік контролю за написанням курсової роботи, розібратися в її складових та в порядку викладення матеріалу. Керівник переглядає чорновий варіант курсової роботи, уточнює назви розділів та параграфів, перевіряє послідовність та логічність розміщення матеріалу, дає вказівки щодо оформлення оригіналу роботи.

Враховуючи зауваження наукового керівника, автор дослідження вносить необхідні зміни та доповнення, доопрацьовує його і після цього приступає до виконання чистового варіанта курсової роботи.

Етапами здійснення курсової роботи є:

- Вибір та затвердження теми.
- Ознайомлення зі структурою курсової роботи; розробка й узгодження з керівником змісту (плану).
- Вивчення літератури та ілюстративного матеріалу, їхній аналіз.
- Визначення з керівником мети, завдань та методів дослідження.
- Систематизація зібраного з теми матеріалу, розробка власних рекомендацій.
- Узгодження першого варіанту курсової роботи з керівником.
- Оформлення текстової та ілюстративної частин роботи.
- Подання курсової роботи на перевірку керівникові.

На початку дев'ятого семестру (стаціонарного відділення) та четвертого й восьмого семестрів (заочного відділення) тематика курсових робіт доводиться до відома студентів. Студенти вільно вибирають тему роботи із запропонованого кафедрою переліку тем. Вони також можуть запропонувати свою тему й узгодити її з керівником.

Структура курсової роботи:

1. Титульна сторінка.
2. Зміст/план/.
3. Вступ.
4. Основна частина.

5. Висновки.
6. Список використаної літератури.
7. Додатки (якщо є).

Написання роботи починається з оформлення титульного аркуша. Титульний аркуш вважається першою сторінкою роботи. Друга сторінка роботи містить у собі зміст, де вказуються сторінки вступу, розділів, параграфів, висновків, бібліографії та додатків.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, її теоретичне та практичне значення, мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження.

Основна частина поділяється на два розділи. Кожен з них має свою назву і охоплює 1 або 3 параграфи. Обсяг одного параграфу становить не менше 5 сторінок. Якщо студент обирає тему з першого розділу «Історія світової художньої культури» - його дослідження повинно складатися з двох теоретичних розділів, якщо з другого «Методика викладання художньої культури» – тоді робота має включати теоретичний і практичний розділи.

Теоретичні розділи містять аналіз опрацьованої наукової літератури відповідно до завдань дослідження, а також певні авторські висновки з визначенням перспектив подальших дослідницьких пошуків. Практичний розділ містить опис виконаного дослідницького завдання та розробки навчально-методичних матеріалів, використаних студентом під час навчальної та педагогічної практик. Висновки зумовлюються змістом курсової роботи, підсумовують позитивні напрацювання виконаного дослідження.

Основна спеціальна література з теми, що досліджується, і з якою автор курсової ознайомився та використав її під час написання роботи, вноситься до списку використаної літератури. У списку літератури повинні переважати новітні видання. Під час складання списку використаної літератури необхідно звернути увагу на загальноприйняті правила, за якими подаються списки використаних джерел. Весь ілюстративний матеріал (таблиці, малюнки, репродукції, схеми та ін.) на стандартних аркушах розміщується в додатках. Самостійно виготовлений, цікавий за змістом та конструкцією наочний матеріал, а також художні вироби дітей, що характеризують результати експериментальної діяльності студента, теж додається до курсової роботи. Якщо ілюстративний матеріал (зразки виконаних школярами робіт) має об'ємну форму, то він додається до оригіналу курсової роботи окремо.

Робота над дослідженням починається з підбору, вивчення та аналізу спеціальної літератури з теми дослідження. Спочатку треба скласти бібліографічний список літературних джерел, що мають безпосереднє відношення до обраної теми, й виявити їхню наявність у бібліотеках. Потім на окремих картках або в зошитах, скласти бібліографічну картотеку з теми, де записати головні думки й основні положення, висунуті автором книги або статті, провести їхній аналіз. Опрацьовувати літературу потрібно з тих

першоджерел, що були видані раніше, дотримуючись хронологічного порядку.

Дослідження теми неможливо здійснювати без перегляду художніх альбомів, репродукцій картин, нотного матеріалу, аудіо та відеозаписів. Стислий опис змісту художнього твору, свої враження і думки, що виникли в процесі перегляду й аналізу художніх робіт, також бажано занотувати на окремих картках або в аркушах, указуючи назву твору, прізвище автора. Нотатки та малюнки необхідно систематизувати. Підібраний та згрупований матеріал буде цінним джерелом інформації не тільки при написанні курсової роботи, а і в подальшій науковій, педагогічній, творчій діяльності.

При роботі над дослідженням автор повинен запропонувати необхідну систему заходів для розв'язання даної проблеми та обґрунтувати її. Для цього студент вивчає не тільки літературу та ілюстративний матеріал з теми курсової роботи, а й характеризує стан розробки проблеми свого наукового дослідження в сучасній педагогічній теорії і практиці: вивчає навчальні шкільні програми, аналізує навчально-виховний процес, досліджує передовий педагогічний досвід учителів, умови діяльності дітей на уроці, реакцію дітей на вплив учителя, особливості та можливості учнів, їхню зацікавленість даною темою, знайомиться з методами і засобами, якими користується вчитель для розв'язання поставлених завдань.

Для систематизації фактів, отриманих при спостереженні за роботою вчителя й учнів, необхідно розробити план власних спостережень, виділити послідовність дій, визначити їхню доцільність, адекватність. Хід та результати спостережень обов'язково треба фіксувати, занотувати, фотографувати, замальовувати, записувати на відео та аудіо носії, заносити до таблиць, поступово створюючи певний запас фрагментів уроків, цікавих думок, знахідок, прикладів ілюстративного матеріалу.

Для отримання потрібних даних про знання учнів і розуміння ними окремих питань навчального предмета можна використовувати й інші методи дослідження: анкетування, бесіди, тести. Аналіз результатів такої роботи може дати багато важливої інформації.

Під час педагогічної практики в школі студент проводить уроки, контрольні роботи, різноманітні виховні заходи, де вдумливо ставить завдання перед учнями, широко використовує наочність, технічні засоби, нетрадиційні методи навчання, орієнтуючись при цьому на специфіку дослідницьких завдань.

Зібравши достатню кількість матеріалу, за яким можна зробити певні висновки, студент систематизує його й подає у вигляді методичних рекомендацій. Крім опису методів та систем завдань, які пропонуються автором курсової роботи для досягнення поставленої мети, дослідник повинен навести приклади уроків або заходів, що, на його думку, можуть вплинути на ефективність засвоєння матеріалу, показати роль наочності й технічних засобів навчання у цьому процесі, варіанти інтеграції навчального матеріалу.

Починати практичну науково-дослідну роботу треба з попередньо розробленої експериментальної програми дослідження, де визначити основні етапи, їхню послідовність, а також методику, яку автор збирається використати в процесі експерименту.

Кінцевим етапом роботи є: обробка та аналіз результатів впровадження своєї методики, узагальнення дослідження, що оформлюється у висновках, та написання власних рекомендацій.

Курсова робота виконується українською мовою. Обсяг курсової роботи без урахування додатків та списку літератури — 20-25 сторінок комп'ютерного тексту.

Обов'язковим є дотримання таких вимог щодо оформлення:

а) починаючи з третьої сторінки (зі вступу), всі наступні сторінки нумеруються;

б) в тексті назви розділів та параграфів починаються з нової сторінки й виділяються жирним шрифтом;

в) курсова робота друкується на аркушах білого паперу формату А4 з однієї сторони аркуша із розрахунку 29-30 рядків на сторінці (висота знаків не менше 1,8 мм). На всіх сторінках текстової частини повинні бути витримані однакові поля, розмір шрифту — 14, інтервал — 1,5, абзацний відступ — 5 знаків;

г) на більшість наукових джерел повинні бути посилання в тексті курсової роботи. При посиланні на певну літературу в дужках [ ] ставиться номер, під яким вона міститься в бібліографії, друга цифра - сторінка з цього першоджерела;

д) список літератури має бути оформлений відповідно до сучасних вимог бібліографічного опису.

Робота виконується згідно з наміченим календарним планом. У визначені строки студент звітує перед науковим керівником, оформляє курсову роботу в чорновому варіанті й віддає на перевірку. Враховуючи зауваження наукового керівника, автор дослідження приступає до виконання чистового варіанта курсової роботи. За тиждень до захисту курсової роботи студент подає її науковому керівнику. Протягом цього часу науковий керівник перевіряє роботу і разом із студентом розв'язує питання процедури захисту.

На захист подаються курсові роботи, які, за висновком наукового керівника, заслуговують позитивної оцінки. Якщо робота на відповідає вимогам щодо обсягу, оформлення та викладу змісту роботи, вона повертається студентові на доопрацювання з оцінкою "незадовільно". Такий студент до захисту не допускається.

На захист курсової роботи студент повинен підготувати невелике (до 5 хв.) повідомлення про зміст своєї роботи, в якому називає тему, розкриває актуальність розглянутої проблеми, об'єкт, предмет, мету, завдання, теоретичне й практичне значення дослідження. Повідомляє план роботи, стисло передає зміст, акцентуючи увагу на тих аспектах, що найбільш

позитивно характеризують виконане дослідження. Звертає увагу на практичну частину роботи, на труднощі, які виникли при виконанні роботи й способи їх подолання. Виступ завершується формулюванням висновків.

Після доповіді студент відповідає на запитання членів комісії. Потім слово надається керівникові. Враховуючи якість виконаної курсової роботи, виступ студента та відгук керівника, комісія ставить оцінку.

Якість виконання курсової роботи та результати її захисту оцінюються за шкалою ECTS. При визначенні загальної оцінки курсової роботи ураховується як її змістовна частина так і сам процес захисту.

Таким чином, робота повинна відповідати наступним критеріям: відповідність теми дослідження змісту роботи; актуальність теми у світлі сучасних вимог до викладання мистецьких дисциплін в школі; наявність та обґрунтування теоретико-практичної значущості роботи; аналітичність, логічність й послідовність у розкритті теми; високий рівень аналізу літературних джерел, фахової, методичної літератури з теми дослідження; наявність якісного та змістовного ілюстративного матеріалу, підготовлених власних методичних розробок; наявність аргументованість висновків, їхня відповідність поставленим завданням; своєчасність та якість виконання дослідницьких завдань; дотримання всіх вимог щодо технічного та естетичного оформлення роботи.

До критеріїв оцінювання процесу захисту належать наступні: професійна компетентність, виявлена студентом у процесі захисту роботи; уміння сформулювати мету роботи, лаконічно і доступно викласти її зміст, зробити узагальнені висновки; уміння чітко і аргументовано відповісти на запитання комісії; уміння побудувати доповідь таким чином, щоб висвітлити усі важливі аспекти і вкластися у визначений для захисту час.

Критерії оцінювання курсових робіт

Середньозважений бал за національною шкалою	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	Критерії оцінювання
1	2	3	4
4,75...5,0	A	„Відмінно” – 5 (зараховано)	<p>Робота виконана самостійно, відрізняється оригінальністю і застосуванням нетрадиційних підходів в процесі розкриття теми дослідження і виконанні поставлених завдань.</p> <p>Характеризується науковою достовірністю, глибиною та повнотою розкриття теми, творчим підходом, багатим фактичним матеріалом, самостійно дібраними аргументованими прикладами. У роботі відображена особиста точка зору автора.</p> <p>Роботі притаманне чітке структурування: адекватне визначення мети і завдань, об’єкту, предмета дослідження, елементів новизни та практичного значення. Робота композиційно довершена, її зміст відповідає плану. Робота відзначається бездоганними орфографією, пунктуацією та стилістикою. Оформлена згідно вимог. Обсяг відповідає встановленим нормам.</p> <p>Під час захисту студент лаконічно і доступно виклав зміст і зробив узагальнені висновки. Відповіді на запитання відрізнялися чіткістю і аргументованістю. Рівень мовленнєвої культури високий.</p>
4,25...4,74	B	„Добре” – 4 (зараховано)	<p>Робота виконана самостійно.</p> <p>Характеризується науковою достовірністю, глибиною, повнотою розкриття теми, оригінальністю. Задіяний багатий</p>

			<p>фактичний матеріал, студент користувався різними джерелами інформації. У роботі відображена особиста точка зору автора. Робота відзначається майже бездоганною орфографією, пунктуацією та стилістикою. Трапляються незначні фактичні та мовленнєві помилки. Оформлення, обсяг роботи відповідає встановленим вимогам. Під час захисту студент чітко сформулював мету роботи та її завдання, коротко і доступно виклав зміст і зробив узагальнені висновки. Аргументовано відповів на всі поставлені запитання.</p>
3,75...4,24	С	„Добре” – 4 (зараховано)	<p>Робота виконана самостійно. Вона характеризується достовірністю, розкриттям теми, застосуванням творчого підходу, належним фактичним матеріалом, самостійно дібраними аргументованими прикладами, кількість яких достатня для обґрунтованих висновків й узагальнень. Простежується порушення послідовності викладу матеріалу, надмірне цитування або відсутність посилання на цитовані джерела. Трапляються незначні фактичні та мовленнєві помилки. В оформленні роботи наявні деякі помилки. Обсяг відповідає встановленим нормам. Під час захисту студент сформулював мету роботи та її завдання, коротко і доступно виклав зміст і зробив узагальнені висновки. Аргументовано відповів майже на всі поставлені запитання.</p>

3,25...3,74	D	„Задовільно” – 3 (зараховано)	<p>Робота виконана самостійно. Вона характеризується достовірністю, але тема розкрита не повністю, структура роботи не продумана. Окрім цього студент не опрацював достатню кількість літератури, в тексті недостатньо посилянь. Наявні орфографічні, пунктуаційні, граматичні й стилістичні помилки. В оформленні роботи наявні недоліки.</p> <p>Обсяг відповідає встановленим нормам.</p> <p>Під час захисту студент не достатньо чітко сформулював мету роботи та її завдання, не зміг чітко і доступно викласти зміст і зробити узагальнені висновки. Відповідь на запитання не завжди аргументована. Мовлення позначене загальним рівнем стилістичної культури.</p>
3,0...3,24	E	„Задовільно” – 3 (зараховано)	<p>Робота написана самостійно. Простежується спроба обґрунтування актуальності теми, мети та завдань. Проте загальний зміст роботи недостатньо структурований, не повною мірою відповідає плану. Робота тяжіє до описовості, порушується логіка викладу матеріалу, не завжди вмотивованим є введення цитат, переобтяженими є окремі розділи, необґрунтовані окремі судження.</p> <p>Зустрічається механічне, неосмислене поєднання думок. Трапляються фрагменти з підручників або спеціальних робіт; які переписані дослівно.</p> <p>Робота схематична.</p> <p>Наявні орфографічні, пунктуаційні, граматичні й стилістичні помилки.</p>

			<p>В оформленні роботи простежуються значні недоліки. Обсяг відповідає встановленим нормам.</p> <p>Під час захисту студент не достатньо чітко сформулював мету роботи та її завдання, не зміг чітко і доступно викласти зміст і зробити узагальнені висновки. Відповідь на запитання не завжди аргументована. Культура мовлення розвинена недостатньо.</p>
2,5...2,99	Fx	„Незадовільно” – 2 (незараховано)	<p>Визначена тема роботи. Простежується спроба обґрунтування актуальності теми, мети та завдань. Проте робота не структурована, схематична. Матеріал не розкриває тему. В оформленні роботи наявні значні недоліки. Обсяг не відповідає встановленим нормам. Робота не допущена до публічного захисту.</p>
2,0...2,49	F	„Незадовільно” – 2 (незараховано)	<p>Визначена тема роботи. Актуальність теми, мета і завдання сформульовані неадекватно. Робота не структурована, схематична. Матеріал не розкриває тему. При оформленні роботи автор не дотримується визначених вимог. Обсяг не відповідає встановленим нормам. Робота не допущена до публічного захисту.</p>

Рекомендована література до самостійної роботи студентів

1. Акторська майстерність корифеїв. 36. Ст. - К., 1973.
2. Андреев Л. Импрессионизм. - М., 1980.
3. Баткин Л. И. Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности. – М., 1989.
4. Белый А. Символизм как миропонимание. - М., 1994.
5. Борев Ю. Эстетика. - М., 1988.
6. Волков И. Творческие методы и художественные системы.- М., 1976.
7. Всеобщая история искусств; В 4 т. М., 1963. Т.4.
8. Всеобщая история искусств; В 5 т. М., 1964. Т. 5. Искусство XIX века.
9. Всеобщая история искусств. Искусство XX века. М., 1965. Т.6.
10. Грушевський С. Духовна Україна: 36. Творів. - К., 1994.
11. Драгоманов М. Вибране. -К., 1996.
12. Затонский Д. Европейский романтизм. К., 1984.
- 13.Іванова В. Педагогічні ідеї М. Леонтовича. // Музика в школі: 36. ст. - Вип.8.-С. 58-61.
- 14.Ивбулис В. Я. Модернизм и постмодернизм - М, 1988.
- 15.Ильина Т. В. Западноевропейское искусство. М., 1983.
- 16.Історія українського мистецтва: У 6т. - Т.4 - Кн.1. - К., 1969; Кн. 2. - К., 1970.
- 17.Культура зпохи Возрождения. - Л., 1986.
- 18.Левчук Л. Т. Эстетика. - К., 1997.
- 19.Лифшиц М. Искусство и современный мир. - М, 1978.
- 20.Лобановський Б. Б., Говдя П. І. Українське мистецтво другої половини XIX - поч. XX ст. - К., 1989.
- 21.Мастера классического искусства Запада. - М., 1993.
- 23.Огієнко І. Українська культура. - К., 1999.
- 24.Проблемы просвещения в мировой литературе. - М., 1970.
- 25.Рославец Е. Н. Разрушение образа. О некоторых тенденциях современного зарубежного искусства. К. - 1984.
- 26.Сарабьянов Д. В. Стиль модерн. - М., 1989.
- 27.Суздальев П. Основы понимания живописи. - М.- 1964.
- 28.Тавризян Г. М., О. Шпенглер, Й. Хейзинга: две концепции кризиса культуры. - М., 1989.

Художня література

1. Гомер – поеми «Іліада», «Одіссея»
2. Софокл – «Цар Едіп»
3. Аристофан «Жаби»
4. Вергілій «Енеїда»
5. Овідій «Метаморфози», «Фасти», «Наука кохання»
6. Августин Аврелій (Блаженний) «Сповідь»
7. Героїчний епос: «Пісня про Роланда» (Франція), «Пісня про Нібелунгів» (Німеччина)

8. Романи Середньовіччя: «Трістан та Ізольда», «Ланселот або Лицар Возу»
9. Данте Аліг'єрі «Божественна комедія»
10. Франческо Петрарка – сонети
11. Джованні Боккаччо «Декамерон»
12. Томас Мор «Утопія»
13. Франсуа Рабе «Гаргантюа і Пантагрюель»
14. Сервантес «Дон Кіхот»
15. Шекспір «Гамлет», «Ромео і Джульєтта», «Отелло»
16. Лопе де Вега «Собака на сні»
17. Мольєр «Дон Жуан або Кам'яний гість», «Міщанин у дворянстві»
18. Д. Дефо «Робінзон Крузо»
19. Джонатан Свіфт «Мандри Гулівера»
20. Ф. Шіллер «Розбійники», «Вільгельм Тель»
21. Й. Гете «Фауст», «Егмонт»
22. Бомарше «Весілля Фігаро», «Севільський цирульник»
23. казки братів Грімм й Андерсена
24. Байрон «Східні поеми», «Дон Жуан»
25. В. Гюго «Собор Паризької Богоматері»
26. М. Гоголь «Тарас Бульба», «Вечорі на хуторі біля Диканьки», «Мертві душі»
27. Т. Шевченко «Наймичка», «Катерина», «Кобзар»
28. Л. Українка «Лісова пісня»
29. І. Франко «Захар Беркут»
30. В. Стефаник «Камінний хрест»
31. Ф. Достоевський «Злочин і кара», «Ідіот»
32. Ф. Стендаль «Червоне і чорне»
33. Оноре де Бальзак «Людська комедія», «Гобсек»
34. І. Гончаров «Обломов»
35. І. Тургенєв «Батьки і діти», «Записки мисливця»
36. Л. Толстой «Війна і мир», «Анна Кареніна»
37. Г. Флобер «Мадам Баварі»
38. А. Чехов – «Чайка», оповідання
39. П. Меріме «Кармен»
40. Л. Керролл «Аліса в країні чудес»
41. О. Уайльд «Портрет Доріана Грея»
42. Г. Ібсен «Пер Гюнт»
43. Б. Шоу «Пігмаліон»
44. О. Грибоєдов «Горе від розуму»
45. М. Салтиков-Щедрін «Жителі міста Глупова»
46. О. Островський «Гроза», «Безприданниця»
47. поезії О. Пушкіна, М. Лермонтова, О. Блока, С. Єсеніна, В. Маяковського

Основна література

1. Емохонова Л.С. Мировая художественная культура. Учебное пособие для студентов педагогических заведений. – 3-е изд. – М., 1999.
2. Зарецкая Д.М., Смирнова В.В. Мировая художественная культура. Учебное пособие. – М., 2000.
3. История зарубежного искусства / под ред. М. Кузьминой, Н. Мальцевой. – М., 1984.
4. Історія світової культури. Навчальний посібник / керівник авт. колективу Л.Т. Левчук – К., 2003.
5. Культурология. История мировой культуры / под ред. А.Н. Мироновой. – М., 1995.
6. Культурология / под ред. Н.В. Михайловой. – М., 2001.
7. Лекції з історії світової та вітчизняної культури. Навчальний посібник / за ред. А.В. Яртися. – 2005.
8. Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури. – Харків, 1995.
9. Попович М.В. Нарис історії культури України. – К., 1999.
10. Світова художня культура: Від первісного суспільства до початку середньовіччя: Навч. посіб. / О.П. Щолокова, С.В. Шип, О.Л. Шевнюк, О.М. Семашко. – К., 2004.
11. Словарь по культурологии. – М., 1997.
12. Теорія та історія світової та вітчизняної культури. Курс лекцій / за ред. Бичко А. – К., 1992.
13. Українська культура: минуле і сучасність. Навчальний посібник / за ред. О. Черепанової. – Львів, 1994.
14. Українська культура. Лекції / за ред. Д. Антоновича. – К., 1993.
15. Художня культура України. Посібник для вчителів / за ред. Н. Ничкало. – К., 2001.
16. Художня культура світу: Європейський культурний регіон. Навч. посіб. / Н.Є. Миропольська, Е.В. Белкіна, Л.М. Масол, О.І. Оніщенко. – К., 2001.
17. Щолокова О.П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя. – К., 1996.
18. Щолокова О.П. Методика викладання світової художньої культури: Підручник. – К., 2007.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Абстрактний експресіонізм – один із найвпливовіших напрямів абстрактного живопису 40-50-х років ХХ ст., що виник у США. Принцип абстрактного експресіонізму полягав у відмові від попереднього задуму та планомірно вибудованої форми.

Абстракціонізм (від лат. *abstractio* - букв. відхилення, або далекий від дійсності і *abstractus* - відокремлений, відірваний, виділений) - 1. Творчий метод абстрактного (безпредметного, нефігуративного) мистецтва, для якого характерна відмова від зображення форм реальної дійсності. 2.Формалістична течія в мистецтві ХХ ст., зокрема, напрям в образотворчому мистецтві *модернізму* ХХ ст. представники якого цілком цілком відмовляються від реалістичного зображення предметів і явищ навколишнього світу.

Абсурду мистецтво, абсурдизм - один з проявів авангардизму в художній культурі модернізму. Поняття пов'язане з комплексом явищ у літературі (т.зв. “драма абсурду”) і театральному мистецтві (так званий театр абсурду) на Заході у 50-60-х роках ХХ ст. В основі світогляду абсурдистів є теза філософії екзистенціалізму про абсурдність буття, безглуздість людського існування.

Авангардизм (франц. *avantgardisme*, від франц. *avant-gard*; букв.-авангард - передовий) - передовий загін, передова охорона) - 1. Умовна назва багатьох антиреалістичних течій у літературі й мистецтві ХХ ст. 2. Термін, яким називають особливий рух у художній культурі, зокрема, у літературі та мистецтві ХХ ст., передусім уся сукупність різноманітних модерністських течій у мистецтві, які, пориваючи з реалістичною традицією, вбачають у відмові від традиційних естетичних принципів та способів побудови художньої форми головний шлях до досягнення мистецтвом свого призначення, а тому виступають із закликами до повного оновлення художніх форм та зображувальних засобів.

Авантитул – початкова сторінка книги, що передує титулу. На А. розміщують різноманітні елементи титульної сторінки (назва або марка видавництва, назва серії, книги, місце та рік видання) або малюнок, що розкриває зміст книги.

Аврора – у давньоримській міфології богиня світанку (відповідала давньогрецькій Еос). Зображувалась у вигляді чарівної молодої жінки. Найчастіше її втілювали у скульптурі, використовуючи як прикрасу в архітектурі та *садово-парковому мистецтві*.

Авторська техніка – техніка (на відміну від загальновідомих), винайдена та застосована при виконанні будь – якого художнього твору самим автором. А. т. визнається або виключно нова техніка, або така, що побудована на основі кількох технік.

Автохтонна культура - Загалом корінна, місцева культура. Тобто прадавня традиційна культура, притаманна корінному населенню (автохтонам-аборигенам) певної місцевості. Зокрема, це культура населення, яке одвіку незмінно проживає на відповідній території (напр., китайці в Китаї, японці в Японії, різноманітні негроїдні народи і племена в Африці, індіанці в Америці та .ін.).

Агітаційне мистецтво – один із видів образотворчого мистецтва, безпосереднім змістом якого є переконання людей у певних ідеях та розповсюдження цих ідей з метою впливу на свідомість, настрої, суспільну активність мас.

Адоніс – божество родючості та рослинності в давній Фінікії та Сирії. У VI ст. до н. е. культ А. поширився в Стародавній Греції, а потім у Римі. Зображувався у вигляді юнака з виноградним гроном у руках. Скульптурне зображення А. найчастіше використовували як прикрасу в архітектурі та *садово-парковому мистецтві*.

Академізм у мистецтві - 1. Загалом, бережне ставлення до художніх традицій минулого, піклування про їхнє збереження та використання як необхідної умови існування і розвитку мистецтва, а також як “імунітет” до модних, але недовговічних і поверхових віянь у ньому. А.м. - це і високий професіоналізм митця. 2. Зокрема, напрям у так званих пластичних мистецтвах - образотворчому мистецтві (живописі, скульптурі), архітектурі, декоративно-прикладному мистецтві, дизайні, а також у хореографії (танці) та в акторському мистецтві, де пластика є важливим зображувальним засобом.

Академія мистецтв – найвищий науково-творчий центр у галузі образотворчого мистецтва. Перша А.м. була заснована в Італії у місті Болонья у XVI ст. як вільне об’єднання митців. В Україні 1917 р. була відкрита Українська державна А.м. Згодом статус цього закладу було скасовано і лише після розпаду Радянського Союзу та здобуття Україною незалежності Київський художній інститут у 1992 р. був реорганізований в Українську національну А.м.

Акварель – водяна прозора фарба; техніка малярства або твір, виконаний такими фарбами.

Акмеїзм (від грец. *акте* - вершина, вищий ступінь чогось, розквіт, квітнуча сила) – занепадницька, модерністська течія в російській поезії на початку ХХ ст., яка виникла поряд з футуризмом (див. *Футуризм*) як реакція на кризу символізму (див. *Символізм*). Її представники (М. Гумільов, А. Ахматова, О. Мандельштам, С. Городецький, М. Зенкевич, В. Нарбут, О. Кузьміна-Каравасва, М. Кузьмін та ін.).

Аксесуар – в образотворчому мистецтві річ другорядного значення, що доповнює характеристику центрального образу та розкриває загальний задум твору в цілому.

Акційний живопис – ставить у центр уваги незакінчений витвір; не стилістику, а сам процес створення картини, манеру роботи художника – його рухи та дії перед полотном. Для створення витвору в акційному живописі часто використовуються також нетрадиційні прийоми та засоби, різні предмети або людські тіла замість звичайного пензля. Представлений у творчості: Д. Поллока, І. Клейна, Р. Мазеруела, Ж. Матьє, японської групи «Гутай» та ін.; набув поширення у 50-ті роки.

Асамбляж – різновид «мистецтва об'єкта». Становить собою поєднання в одному просторі різнорідних предметних, живописних і пластичних елементів.

Ала-прима – (малярство по сирому) – технічний різновид олійного малярства, що потребує закінчення роботи над твором до підсихання фарб і надає змогу митцеві уникнути проміжних етапів – *підмальовок, прописок, лесування*; засіб виконання акварельного або олійного малярства за один прийом чи сеанс.

Алегорія – в образотворчому мистецтві персоніфікація деяких абстрагованих уявлень, зображення їх через асоціативно близькі конкретні образи, істоти та предмети (напр., зображення богині правосуддя у вигляді жінки з вагами в руках). Алегоричні зображення, зазвичай, наділяються пояснюючими їх зміст *атрибутами*. А. була широко розповсюджена в минулому – напр., у мистецтві *готики* та італійського *Відродження*.

Амазонки – у давньогрецькій міфології войовниче плем'я, що складалось тільки з жінок, мало власну державу на чолі з царицею. Для продовження роду вони обирали чоловіків із сусідніх племен. У мистецтві відомі статуї А. роботи грецьких митців Поліклета, Фідія та інших (збереглися римські копії цих творів), рельєфів. Особливо популярними були сцени боротьби між А. та грецькими героями.

Аматор – у мистецьких колах людина, яка займається будь-яким видом мистецтва як любитель, без спеціальної фахової підготовки; людина, яка поверхово знайома з певною галуззю мистецтва.

Аморфний – безформний. У художньому творі – форма зі слабо виявленою структурою. В цьому значенні близький до поняття деструктивний, атектонічний.

Ампір (від франц. *empire* - імперія) - стиль пізнього класицизму (неокласицизму), передусім, пізнього класицизму (неокласицизму) епохи імперії Наполеона I в західноєвропейській архітектурі й мистецтві (переважно декоративно-ужитковому), що виник у Франції наприкінці XVIII –XIX ст. У стилі А., манері, зовнішніх проявах (формах та атрибутіці) у найдрібніших деталях відтворені часи імператорського Риму для того, щоби наголосити на самовідданості новому імператору та його імперії.

Амур – у давньоримській міфології бог кохання. Зображували у вигляді крилатого хлопчика з луком і стрілами. Див. Купідон, Путті.

Амфітрита – у давньоримській міфології дружина Посейдона, богиня морів. Зображували в мушлі, запряженій тритонами, в який вона летить над поверхнею моря.

Андеграунд – поняття в мистецтві ХХ ст. Походить від англ. *Underground*, що буквально означає «підпілля» і позначає так звану «підпільну культуру», яка протиставила себе умовностям та обмеженням традиційної культури. А. полягає в демонструванні митцями свого неофіційного мистецтва не в салонах та галереях, а під відкритим небом чи в підземних переходах.

Анімація – мистецтво оживлення малюнків, ляльок, неживих предметів шляхом знімання на кіноплівку окремих рухів; мистецтво створення анімаційних фільмів.

Антик – антична скульптура або її *фрагмент* (*оригінал* чи *зліпок* з нього), що збереглася до нашого часу.

Антикваріат – старовинні речі, з-поміж котрих можуть бути твори мистецтва, книги, рукописи, музичні інструменти, старовинний рідкісний одяг тощо. Близьке за значенням - *rаріет*.

Антиной – за легендою, юнак надзвичайної вроди. Його зображення в Стародавньому Римі вважалося взірцем ідеальної краси. А. Часто зображували з атрибутами бога виноробства *Діоніса*.

Антимистецтво (від грец. *anti* - префікс, що означає протилежність, протидію, ворожість..., і *мистецтво*) - 1. Букв. Діяльність, протилежна, ворожа мистецтву в класичному розумінні цього слова, яка є його антиподом, суперечить, протидіє йому. Прикладом такого заперечення класичних традицій мистецтва є, зокрема, “творчість” дадаїстів та абсурдистів, представників так званого *мінімального мистецтва*. 2. Один з проявів сучасної *контркультури, нонконформізму*. 3. Інша назва однієї з новітніх форм сучасного *авангардизму* в модерністській художній культурі останньої третини ХХ ст. - так званого *концептуального мистецтва*, яке відкидає головні мистецькі канони та норми минулого.

Античність (лат. *antiquitas* - давнина, старовина) - 1. Букв. Давній, стародавній час (епоха). 2. У вузькому розумінні - греко-римський період стародавньої історії та культури. 3. У широкому розумінні - період існування рабовласницьких держав Середземномор'я та їхньої культури від кінця III тис. до н.е.(Крито-Мікенська цивілізація) до занепаду Римської імперії (476).

Античне мистецтво – мистецтво високорозвинених рабовласницьких суспільств Середземномор'я та Передньої Азії у I тис. до н. е. (Греція та елліністичні держави, Римська республіка) і в 1-ій пол. I тис. н. е. (Римська імперія). А. м. пройшло в своєму розвитку такі основні етапи: *архаїку, класику, еллінізм, римське мистецтво*. Падіння Західної Римської імперії та крах рабовласницького ладу ознаменував кінець А. М., але його традицій справили надзвичайний вплив на всю світову художню культуру. Особливо яскраво вони проявились у мистецтві *Відродження*.

Антропоморфний, антропоморфізм – наділений людськими властивостями предмет, явище природи, зображення богів у людській подобі. У творах мистецтва А. – уподібнення формам людського тіла геометричних об'єктів, що виконують ужиткову конструктивну форму, як напр., колона у вигляді людської фігури, посудина у формі голови людини тощо, в орнаментиці середньовічних *орнаментів* – зображення всіляких чудовиськ, химер, тварин, птахів із частинами людського тіла тощо.

Анубіс – бог смерті у стародавніх єгиптян. Зображувався у вигляді священного бика з золотими рогами та сонячним диском між ними.

Апіс – бог родючості у стародавніх єгиптян. Зображувався у вигляді святого бика з золотими рогами та сонячним диском між ними.

Аплікація – спосіб створення орнаментів, візерунків, зображень шляхом нашивання або наклеювання на тканину, папір тощо різнокольорових клаптиків тканини, паперу і т. д.; твір, виконаний у такій техніці.

Аполлон – у давньогрецькій міфології бог сонячного світла. Часто ототожнювався з богом сонця *Геліосом*. Інше ім'я – Феб. Вважався сином Зевса, покровителем духовної діяльності, богом гармонії, мудрості та мистецтва. Зображувався у вигляді вродливого, ідеальної статури юнака з музичним інструментом – кіфарою в руці.

Апостоли – персонажі культового мистецтва, які уособлювали 12 учнів, послідовників Христа. Зображення апостолів відомі з пам'яток візантійського та давньоруського мистецтва. Тему апостолів відображено у *настінних розписах* храмів Київської Русі.

Арабески (від італ. *arabesco* - арабський) - 1. Складний орнамент з арабських написів (переважно з тексту Корану) або з геометричних чи стилізованих рослинних візерунків. Терміном А. позначають іноді гротеск – орнаментований мотив, характерний для італійського Відродження та римської античності. У ширшому значення А. позначають також будь-яку орнаментику ускладненого, химерного характеру. 2. Невеликий музичний твір, химерний і невимушений.

Артеміда – в давньогрецькій міфології спочатку богиня дерев, заступниця хижих тварин та полювання, згодом – богиня Місяця. Донька Зевса та сестра *Аполлона*. Зображувалась в образі мисливця в куцою хітоні з луком та сагайдаком зі стрілами за спиною, у супроводі лані та *німф*. У римській міфології їй відповідала *Діана*.

Архаїзм (від грец. *archaios* - стародавній) - У широкому розумінні - застаріле явище суспільного життя, культури чи релігії або застарілий предмет господарського, побутового, культурного, релігійного тощо призначення, загалом - пережиток минулого.

Архангел – у християнській іконографії зображення вищого за рангом янгола у вигляді чоловічої постаті з крилами за спиною.

Археологія – наука, що вивчає історичну минувшину людства за пам'ятками матеріальної культури (знаряддя праці, ужитковий посуд, зброя, житло, будівлі) знайденими під час розкопів.

Архітектура – будівництво, мистецтво будівництва, мистецтво проектувати та споруджувати, що підіймається до рівня художнього узагальнення ідей та виражає в художньо-образній формі уявлення людини про світ, простір, час, вічність, тривкість або мінливість та рух, радощі або смуток, самотність.

А секко, фреско а секко – технічний різновид фрески, заснований на виконанні малярства по твердій сухій вапняній штукатурці. Цим способом

працюють змішаними з вапном фарбами, причому всі тони до початку роботи над твором готуються завчасно; поверхня штукатурки частинами заздалегідь зволожується. Як і чиста фреска, розпис виконується частинами, але з'єднувальні шви та прориси (*а фреско*) тут відсутні.

Атлант – вертикальна підпора у вигляді чоловічої постаті, що виконує роль несучої архітектурної деталі замість колони.

Атрибут – у галузі історії мистецтва постійна, невід'ємна ознака того чи іншого героя художнього твору – незмінно пов'язаний з ним предмет, зовнішня властивість або діяння. Найчастіше А. зображувались у творах на міфологічну та релігійну тематику (напр. *Нептун* завжди зображувався з тризубом). А. іноді відіграє головну роль у розкритті сюжету подібних творів.

Аура – у мистецтві – натхнення митця або одухотворення художнього образу; ледь помітне художнє чуття.

Афіна – давньогрецька богиня мудрості, військової праці та ремесел, донька Зевса. А. зображували в образі суворої та величної діви у повному військовому спорядженні. Її атрибути = змія та сова, символи проникливості та мудрості.

Афіша – один з видів реклами, оголошення про виставу, концерт, виставку тощо, котрий вивішують у людних місцях. Композиційне рішення реклами іноді має вигляд завершеного самостійного художнього твору. З розвитком поліграфії наприкінці XIX ст. реклама перетворилася в особливий вид графічного мистецтва.

Афродіта – у давньогрецькій міфології богиня кохання та краси. (У стародавніх римлян – *Венера*). Згідно з легендою, народилася з морської піни. А. часто зображували, коли вона виходить з моря, часто в супроводі сина *Ерота* (у римлян – *Амура*) – бога кохання, її посланця.

«**Баби кам'яні**» - стародавні кам'яні скульптурні зображення людини (заввишки до 4 м.), поширені у кочових народів Європи та Азії. Ставили на могилах, що було пов'язано з культом предків. «Б. к.» відомі у степовій частині України від енеоліту до Середньовіччя (XIII ст.).

Багет, багета – дерев'яна планка (пофарбована, позолочена, оздоблена різьбленим або ліпленим рельєфом тощо), призначена для виготовлення рам для картин, портретів тощо.

Барбізонська школа – група прогресивних французьких художників-пейзажистів реалістичного напрямку 30–60-х років XIX ст., що працювали над створенням картин безпосередньо на натурі (природі) в с. Барбізон біля

Парижа. Її найвідоміші представники: Н.В. Діаз де ла Пень'я, Ш.Ф. Добіньї, Ж. Дюпре, Ж.Б.К. Коро, Ж.Ф. Мілле, П.Е.Т. Руссо, К. Труайон. Звертаючись безпосередньо до натури, широко застосовуючи техніку пленеру, барбизонці прагнули до правдивого відображення природи і ствердження естетичної цінності національного пейзажу.

Барельєф – різновид випуклого рельєфу, в якому скульптурне зображення або орнамент виступають над площиною поверхні не більше, ніж на половину власного об'єму. Б. найбільш розповсюджені в настінних скульптурних зображеннях, медальйонах тощо.

Бароко – художній стиль кінця XVI – серед. XVIII ст. в мистецтві європейських країн, головним чином в Італії, а також в Іспанії, Фландрії, Німеччині, Франції та ін. Найвиразніше стиль Б. проявився в архітектурі; з ним пов'язане нове поняття архітектурного простору та маси: колишню замкненість та чітке розчленування об'ємів змінила динамічна побудова архітектурних мас, перехід одних об'ємів у інші, розкішне декорування.

Батальний жанр – галузь образотворчого мистецтва (переважно малярства), присвячена військовій тематиці. Головним чином відображує бойові події. Б. ж. може розглядатись і як окремий розділ історичного жанру.

Батик – у декоративно-прикладному мистецтві техніка розпису тканини за допомогою спеціального резерву, нанесеного на неї – тобто такого складника, який зберігав би її окремі частини від наступного фарбування. Ця техніка була відома ще в VI ст. н.е. на Далекому Сході. Виготовлення Б. поділяється за технікою на два види: холодний і гарячий Б.

Бахус – У давньоримській міфології бог рослинності, опікун виноградарства та виноробства; у Стародавній Греції йому відповідали *Вакх* та *Діоніс*.

Безпредметне мистецтво - інша назва *абстракціонізму* - однієї з авангардистських течій у сучасному модерністському мистецтві. У його витоків лежить творчість російського художника В. Кандинського та нідерландського живописця П. Мондріана, які на початку XX ст. визначили два головні напрями і методи абстракціонізму: абстрактний експресіонізм та геометричний абстракціонізм.

Бієнале – в образотворчому мистецтві виставки художніх творів, що проводяться регулярно один раз у два роки.

Богема – означення середовища художньої інтелігенції, що веде розкутий, невимушений, непутящий і незабезпечений спосіб життя.

Бомонд - у колах художньої інтелігенції «вищий світ» - гурт вищого, видатного або елітного суспільства.

Борисфен – у давньогрецькій міфології бог Дніпра, батько Фоанта – царя Тавриди (Криму). За скіфським міфом, Б. – батько прародительки скіфів; давньогрецька монета з бронзи або міді, на аверсі котрої викарбуване бородате обличчя бога Б. Карбувалась в Ольвії у 330-240 рр. до н. е.

Буклет – у галузі видавництва неперіодичне видання у вигляді аркуша поліграфічного паперу, складеного в зошит або ширмо подібно. У вигляді Б. друкують путівники, рекламні та інформаційні листівки, деякі дитячі видання тощо.

Буколіка (буколічний стиль) – у давньогрецькій поезії ідилічний стиль в зображенні сцен селянського, пастушачого життя, основними формами якого були ідилія, пастораль, еклога.

Буль стиль – стиль французьких меблів XVII – XVIII ст., або окремі їх зразки, для яких характерна інкрустація з різних порід дерева, міді, олова, слонової кістки тощо. Назва цього стилю пішла від прізвища придворного столяра короля Людовіка XIV Андре Шарля Буля. Меблі, виготовлені в майстерні Буля, стали важливою складовою Людовіка XIV, в якому поєдналися риси, притаманні класицизму та бароко.

Бутафорія – вироби, що імітують натуральні предмети, напр., реквізити для театральних вистав або магазинних вітрин; також підробка, мішура, показна розкіш. Митці використовують Б. у майстерні, студії в якості натури, моделі для малювання, малярства. Див. *Муляж*.

Вазопис – в історії мистецтва декоративний розпис посудини (орнаментований або сюжетний), що виконується виключно керамічним способом, тобто спеціальними керамічними фарбами з подальшим випалюванням у печі.

Валер (франц. *valeur*, букв. цінність) - послідовна градація відтінків тону в межах одного кольору. В живописі один із засобів передання багатства колориту.

Варіація – один із способів художнього формотворення, суть якого полягає у варіюванні – створенні нової композиції із готових, уже існуючих елементів, частин, в іншому співвідношенні та поєднанні, але на ту ж тему. Звідси вислів – «тема з варіаціями».

Веризм – течія в мистецтві, що виникла в Італії у 2-ій половині XIX ст. Для веризма характерні натуралістичне зображення повсякденного побуту,

тяжкого життя бідноти, богеми; потяг до матеріальності зображення тощо. Особливе втілення мав у музичному мистецтві, зокрема в оперному жанрі.

Вернісаж – закритий перегляд вистави, в якому беруть участь лише запрошені особи (митці, мистецтвознавці тощо); перший день відкриття виставки для широкого кола глядачів.

Гіперреалізм (англ. *hyperrealisme* - надреалізм; від грецьк. *hyper* - над, зверх і лат. *realis* - речовий) – художній рух, одна з течій сучасного модернізму, що виникла в 60-х роках ХХ ст. США і згодом, у 70-х роках., поширилась у європейських країнах. Інші назви Г. - фотореалізм, суперреалізм, постпоп-артівський реалізм, штучний реалізм, холодний реалізм, різкофокусний реалізм.

Дадаїзм (франц. *dadaisme*, від *dada* - дитячий коник, переносно - дитяче белькотіння) - модерністська течія в літературі, образотворчому мистецтві, театральній і музичній творчості Західної Європи першої чверті ХХ ст., яка зародилася майже одночасно (1915 - 1916) в Цюріху (Швейцарія) і у Нью-Йорку (США), попередниця сюрреалізму. Характерні риси Д. - нігілізм, нарочитий примітивізм, антиестетизм.

Дисонанс (франц. *dissonance*, від лат. *dissonans* - різноголосий, різнозвучний) - 1. Переносно - відсутність у чомусь гармонії, невідповідність слів або поведінки когось настроям, сподіванням, переконанням інших людей. 2. У музиці – немилозвучність, звучання двох і більше звуків, яке викликає почуття неузгодженості; відсутність стійкого співзвучання – консонансу. 3. У віршуванні – один з видів неповної рими, коли в словах, які римують, збігаються приголосні за часткової або повної розбіжності голосних.

Експресіонізм (від франц. *expression* - вираження, виразність) - напрям, що існував у європейському мистецтві й літературі в перші десятиліття ХХ ст. , відобразив глибоку кризу тогочасної суспільної свідомості. З Е. пов'язане виникнення художнього модернізму. Особливо був поширений у Німеччині, Австрії, Франції та інших країнах Заходу. Художники-експресіоністи бачили внутрішній світ у неспокійному русі, неусвідомлено хаотичному зіткненні сил, ворожих “природній” людині.

Елітарна культура (від франц. *elite* - краще, добірне... і культура) - 1. Букв. - краща, добірна вишукана культура; культура еліти, обмеженого кола “обраних” людей. 2. Культура певної суспільної, наприклад, соціальної, політичної (вищої, панівної, владної, керівної верстви чи структури) або творчої (інтелектуальної, художньої, науково-технічної тощо) еліти. 3. Особлива, насамперед, художня, культура, відмінна від культури головної

маси населення, *культури масової*, що відрізняється вищим загальним рівнем, духовністю

Еллада (грец. *Ellas, Ellados*) - Стародавня Греція; Греція. В давнину південна частина Фессалії (місцевості на Балканах, Балканському п-ві), батьківщина *еллінів*, згодом Середня Греція, з VII ст. до н.е. - вся Греція. З 1833р . - грецька держава.

Еллінізм (грец. *ellinismos*, від *ellin* - еллін, грек.) - Умовна назва періоду історії країн Східного Середземномор'я, Передньої Азії та Причорномор'я від часу завоювань Александра Македонського (334-323 рр. до н.е.) до підкорення цих країн Римом (завершилося 30 р. до н.е.).

Етюд (франц. *etude*) - 1. В образотворчому мистецтві - допоміжний твір, виконаний з натури в процесі роботи над картиною, скульптурою тощо. 2. У музиці - інструментальна п'єса, призначена для вдосконалення виконавської майстерності. Є концертно-віртуозні Е. 3. В театральному мистецтві - вправи для розвитку і вдосконалення техніки акторського мистецтва. 4. У літературі - невелика, переважно безсюжетна замальовка або одноактна п'єса. 5. У грі в шахи (шашки) - завдання виграти або зіграти внічию за заданої позиції.

Імажинізм (від франц. *image* - образ) - один з численних напрямів декадентського мистецтва на початку XX ст., зокрема, формалістична, занепадницька декадентська літературна течія, яка виникла в англійській та американській поезії напередодні I світової війни (Е. Паунд, Т.Е.Х'юм, Е. Лоуелл). У російській поезії I. з 1919 р. поділяла невелика група поетів-імажиністів (1919-1927 рр.), яка об'єднувала І. Грузинова, Р. Івнева, А.Кусикова, А. Марієнгофа, В. Шершеневича, деякий час раннього С. Єсеніна.

Імпресіонізм (франц. *impressionnisme*, від *impression* - враження) - напрям в образотворчому, театральному мистецтві, музиці, художній фотографії, кіно та літературі останньої третини XIX - початку XX ст., який вважав завданням витончене, яскраве відтворення реального світу в його рухливості й мінливості без особливого заглиблення в суть і соціальну зумовленість явищ дійсності. Найяскравіше виявився у французькому живописі 70-80-х років XIX ст. у творчості Е. Мане, К. Моне, Е. Дега, К. Піссаро, О.Ренуара, А. Сіслея, Б. Морізо та ін.

Камерний (від лат. *camera* - склепіння, кімната) - 1.. Який стосується камери, має камеру, складається з камер. 2. Призначений для невеликого приміщення і нечисленної аудиторії; К. музика - музика, написана для кількох інструментів або голосів (дует, тріо, квартет); К. ансамбль - група виконавців К. музики; К. оркестр - оркестр невеликого складу з провідною

групою струнних інструментів. 3. Назва світської (не церковної) музики, що виникла в епоху Відродження.

Колаж (франц. *collage*, букв. - наклеювання) - технічний прийом в образотворчому мистецтві, переважно у графіці, який широко використовували з 1911 - 1916 рр. (у практиці кубістів, футуристів, дадаїстів). Він полягає в наклеюванні фотографій, різних матеріалів чи предметів, що відрізняються кольором і фактурою, на певну основу.

Колорит (італ. *colorito*, букв. - забарвлений) - 1. Співвідношення фарб, кольорів по тону, насиченості, що створює певну єдність картини, фрески, мозаїки тощо. 2. Сукупність особливостей, своєрідність, характерна особливість чого-небудь.

Конструктивізм (від лат. *constructio* - побудова, спорудження, складання) - течія *функціоналізму*, особливий напрям в архітектурі, мистецтві та літературі 20-30-х років ХХ ст., головною настановою якого є зближення мистецтва (по лінії форми) з практикою індустріального побуту, що виявилось у раціональності, економічності, лаконізмі, геометризації контурів, функціонально виправданій декоративності.

Кубізм (франц. *cubeisme*, від *cube* - куб) - модерністська формалістична течія в образотворчому мистецтві початку ХХ ст., представники якої зображали реальний світ у вигляді комбінацій геометричних фігур (куба, кулі, циліндра, конуса тощо). К. зародився у Франції (виник у Парижі), існував у 1907-1920 рр. Його теоретиками були живописці Ж.Метценже, А. Глез та поет Г. Аполлінер. Вплинув на еволюцію найрадикальнішого різновиду модернізму - авангардистського мистецтва.

Культура (лат. *cultura* - вирощування, обробіток, догляд, плекання, удосконалювання, шанування, розвиток, освіта, виховання, від лат. *cultus* - шанування, поклоніння і *culturare* - вирощений, оброблений людською працею, доглянутий, виплеканий, доведений до досконалості людськими руками, від лат. *colo, colere* - щось вирощувати, обробляти, доглядати, плекати, доводити до досконалості) - Складне, єдине і цілісне соціально-історичне явище творення людиною і суспільством власного світу, відмінного від світу природи.

Культура художня – структурний елемент (галузь) духовної культури, сукупність художніх вартостей та діяльність з їхнього створення, певна система, що охоплює наявні художні вартості, їх виробництво і функціонування в суспільстві. Синонімом К.х. є поняття “мистецтво”. К.х. – центральне ядро естетичної, що об’єктивує естетичні відношення та вартості, створюючи художні вартості.

Куртуазна література (від франц. *courtois* - витончено ввічливий, люб'язний...і *література*) - твори художньої літератури західноєвропейського середньовіччя, що оспівували кохання, лицарську честь, культ "служіння прекрасній Дамі".

Масова культура (від лат. *massa* - брила, шматок і *cultura*) - 1. Загалом - універсальна культура, призначена або характерна для найширших верств населення (наприклад, товари масового вжитку). 2. Зокрема - космополітична (позбавлена національних ознак) різновид сучасної культури, найбільше поширений у суспільному житті в ХХ ст. Синонімами М.к. є маскульт, популярна культура, або поп-культура, споживацька культура, комерціалізована культура, індустрія розваг тощо.

Мінімальне мистецтво (від лат. *minimalis* - найменший серед чогось... і *мистецтво*) - радикальна авангардистська течія художнього модернізму другої половини ХХ ст., яка поряд із так званим "концептуальним мистецтвом", де замість художнього твору здебільшого пропонують лише його задум, є одним з найяскравіших проявів сучасного *антимистецтва*, своєрідною формою *контркультури*, *нонконформізму*.

Модерн (від франц. *moderne* - новітній, сучасний) - стиль у світовому мистецтві кінця ХІХ - початку ХХ ст. (відповідно "арт нуво" - у Франції та Італії, "югендстиль" - в Німеччині, "сецесіон" в Австрії тощо), що виник як протиставлення нетворчому відтворенню стилів минулого (поширеному в другій половині ХІХ ст.) і став одним з проявів пошуку виходу з духовної кризи кінця ХІХ ст. - початку ХХ ст., зокрема пошуку шляхів подальшого прогресу в такій галузі тогочасної культури, як мистецтво.

Модернізм (франц. *modernismo*, від *moderne* - новітній, сучасний) - одна з найпомітніших та характерних рис культурного життя кінця ХІХ - ХХ ст. в галузі релігії філософії, мистецтва та літератури; зокрема, релігійний М. - сукупність НТР (новітніх релігійних течій), філософський М. - сукупність нових філософських учень та напрямів філософії, серед яких і один з головних напрямів сучасної релігійно-ідеалістичної філософії, що полягає в її оновленні та пристосуванні до соціальних, політичних і економічних реалій, а також художній М. - одна з найоригінальніших художньо-естетичних систем, один з головних напрямів розвитку мистецтва та літератури новітнього часу, якому притаманний розрив з ідейними і художніми принципами і традиціями класичної культури, її мистецтва.

Натуралізм (франц. *naturalisme*, від лат. *natura* - природа) - художній метод (метод художньої творчості), напрям у літературі та мистецтві, насамперед Європи та США, що виник і склався в останній третині ХІХ ст. Мета - найбільш об'єктивне, точне і безпосереднє зображення реальності, людського характеру.

Неоімпресіонізм (від грец. *neos* - молодий, новий... та імпресіонізм) - течія в живописі, яка виникла у Франції близько 1885 р. Наприклад, ХІХ - та початок ХХ ст. Н. поширився в Бельгії, Італії та інших країнах. Представники Н. (Ж. Сера, П. Сіньяк та ін.) розвивали суб'єктивні тенденції імпресіонізму, намагалися науково обґрунтувати, надати методичності прийомам розкладання складних тонів на чисті кольори. Твори Н. нагадували мозаїку, в них було втрачено матеріальність у переданні реальних явищ.

Неокласицизм (від грец. *neos*, - молодий, новий... і *класицизм*) - 1. Класицизм ХVІІІ –початку ХІХ ст., на відміну від класицизму ХVІІ ст. 2. Загальна назва різних течій в архітектурі, мистецтві (живописі, скульптурі, музиці) та літературі останньої третини ХІХ - початку ХХ ст., які зверталися до традицій античності, Відродження та класицизму. Для Н. характерна стилізація зовнішніх форм мистецтва античності, італійського Відродження і класицизму.

Неореалізм (від грец. *neos*, - молодий, новий і пізньолат. *realis* - суттєвий, дійсний, речовий, від *res* - річ) - 1. Течія в англо-американській філософії початку ХХ ст., що під гаслом “здорового глузду” намагалася подолати суб'єктивний і абсолютний ідеалізм у теорії пізнання, залишаючись загалом в рамках ідеалізму. 2. Напрямок в італійському мистецтві (насамперед, кіно) та літературі 40-50-х років ХХ ст., який виник на хвилі антифашистського руху.

Неоромантизм (від грец. *neos*, - молодий, новий... і романтизм) - умовна назва низки естетичних тенденцій, що виникли в літературі та мистецтві європейських країн наприкінці ХІХ ст. Н. не склався в окрему художню течію, а виявлявся у взаємодії й переплетінні як з реалістичними, так і декадентськими літературними напрямами. Для неоромантичних творів характерний гострий сюжет, в основі якого - боротьба, небезпека, таємничі події.

Нонконформізм (від лат *non* - ні і *conformis* - відповідний, тобто - невідповідний, не згідний, протилежний) - У художній культурі Н. заперечує традиції класичного мистецтва. Звідси інша назва Н. - *контркультура*, тобто протикультура, або антикультура. 2. Умовна назва широкого молодіжного неформального руху протесту, який виник в 40-50-х роках ХХ ст. в США (бітники) і поширився у 60-70 (хіппі, рокери, панки) також у європейських країнах, продовжуючи еволюціонувати у 80-90-х роках (металісти, байкери, репери тощо).

Панк-культура (від англ. *punk* - гнилизна, погань, нищість, поняття продажності та злобної аморальності) - різновид молодіжної субкультури, форма *рок* та *контркультури*, *нонконформізму*, рух серед певної частини

молоді - так званої “поганої молоді”, що виник у 70-х роках ХХ ст. в Англії і виявив в порушенні загальноприйнятих норм моралі та правил поведінки, запереченні традиційних духовних культурних вартостей, захопленні особливо емоційно збуджувальною і гучною з принципово “брудним” звучанням *рок-музикою* та брудним сексом, неохайним зовнішнім виглядом та чудернацькими зачісками його представників.

Паризька школа - умовна назва кола митців Франції та багатьох інших країн, що постійно працювали в Парижі в 10-20-х роках ХХ ст. Спільною рисою їхньої творчості була синтетичність (поєднання різних художніх стилів, напрямів мистецтва, творчих манер). На підставі осмислення здобутків імпресіонізму, постімпресіонізму, пізнього та неоімпресіонізму вони шукали нові художні засоби виразності, сприяючи розвитку авангардного мистецтва.

Пастораль (італ., франц. *pastorale*, від лат. *pastoralis* - пастуший) - в античності і європейській літературі нового часу поетичний жанр, ідилічно відображає сцени з життя пастухів і пастушок на лоні сільської природи; у музиці - опера, пантоміма, балет на сюжет з ідеалізованого сільського життя.

Передвижники - художники реалістичного, демократичного напрямку, які належали до найпередовішого в останній третині ХІХ ст. у Російській імперії мистецького об'єднання - Товариства пересувних художніх виставок, організованого 1870 р. в Петербурзі на базі артілі художників. На засадах естетики революційних демократів В. Белінського, М. Добролюбова, М. Чернишевського П. стверджували ідейність, народність, національну своєрідність у мистецтві, ставили на меті створювати й популяризувати реалістичне мистецтво, спрямоване на громадсько-естетичне виховання народних мас.

Перформенс (англ. *performens* - вистава, дійство, дія) - різновид *концептуального мистецтва*, що спеціалізується на зображенні переживань, станів свідомості, соціально-психологічних явищ, які виникають у процесі людського спілкування. Засобом і матеріалом творчості в П. є тіло, зовнішній вигляд, жести, поведінка художника, який бере на себе роль актора.

Пленер (франц. *plein air* - відкрите повітря) - у живописі реалістичне (правдиве) відтворення кольорового багатства природи з усіма його відтінками, наприклад, сонячним освітленням та повітряним середовищем, у вужчому розумінні - живопис на відкритому повітрі, на натурі (природі), а не в художній майстерні, де велику увагу приділяють вивченню світлових ефектів.

Поп-арт (англ. *pop art*, скор. від *popular art* - загальнодоступне, популярне мистецтво) - одна з течій художнього *модернізму*, неоавангардистський напрям в образотворчому мистецтві другої половини

XX ст., що, на противагу абстрактному мистецтву, пов'язаний з *дадаїзмом* і *сюрреалізмом*, є особливо “предметним”.

Постмодернізм - сукупність новітніх модерністських, зокрема, авангардистських напрямів, передусім у західній художній культурі другої половини XX ст., починаючи з *pop-artu* і продовжуючи *мистецтвом абсурду*, *мінімальним мистецтвом*, *концептуальним мистецтвом*, сучасним *авангардом* тощо. П. властивий сучасний негативізм, він є своєрідним художнім різновидом молодіжної *контркультури*, *нонконформізму* з їхніми претензіями на повне заперечення попередніх традицій класичного мистецтва, прагненням до “дематеріалізації” мистецтва, взагалі до руйнування його основ і протиставлення йому так званого антимистецтва.

Пуантилізм (франц. *pointillisme*, від *pointiller*- позначати крапками) - 1. У живописі - одна з назв прийнятої *неоімпресіонізмом* манери письма (стилю) дрібними мазками правильної форми (“крапками”). Серед представників П. - його засновник Ж. Сера, а також П. Сіньяк, К. Піссарро. 2. У музиці XX ст. - один з типів (стилів) музичного письма, у якому переважають окремі звуки-крапки над мелодійними мотивами або акордами. П. застосовували А. Веберн, П. Булез та інші композитори, близькі до сучасного музичного *авангардизму*.

Реформація (від лат. *reformatio* - перетворення, виправлення, поліпшення) -ідеологічний, суспільно-політичний та національно-визвольний рух у Європі (передусім Західній і Центральній Європі) в XVI і почасті XVII ст, який знаменував перехід від середньовіччя до нового часу, від феодального до буржуазного ладу. Відбувався під релігійними гаслами, набувши форми боротьби, спрямованої проти Католицької Церкви - головної опори феодалізму.

Рокайль (франц. *rocaille* - дрібні камінці, мушлі, черепашки) - 1. Характерний для *рококо* мотив орнаменту - стилізована мушля. 2. Зрідка те саме, що й рококо.

Рок-культура - складний, своєрідний та суперечливий феномен XX ст., зумовлений поглибленням відчуження особистості в суспільстві, зростанням маргінальних кіл населення, кризою традиційних релігійних, моральних та художніх вартостей. Його основу становить музичний стиль “рок”, який швидко еволюціонує та має багато різних форм.

Рококо (франц. *rococo* - подібний на черепашку, від франц. *rocaille* - дрібні камінці, мушлі, черепашки) - стиль у західно - європейському мистецтві першої половини XVIII ст. (до 60-х років), поширений у перехідний період між бароко та класицизмом. Найповніше відобразився в

архітектурі та декоративному мистецтві (меблі, розпис на фарфорі і тканинах, дрібна пластика).

Символізм (франц. *symbolisme*, від франц. *symbole* - символ і грец. *symbolon* - знак, умовний знак, символ) - художня течія у літературі та мистецтві кінця XIX - початку XX ст., яка проголошувала символи головним художнім засобом вираження незбагненої сутності буття, предметів і явищ. З'явився як альтернативний натуралізму напрям, зародившись в 60-70-х роках XIX ст. у Франції в творчості групи поетів (Ш. Бодлер (1821-1867), П. Верлен (1844-1896), А. Рембо (1854-1891), С. Малларме (1842-1898) та ін.).

Сюрреалізм (франц. *surrealisme* - надреалізм) - формалістичний напрям у модерністському мистецтві й літературі XX ст., що виник у 20-ті роки у Франції; заперечував роль розуму й досвіду в творчості, шукаючи її джерела в сфері підсвідомого. Попередниками в мистецтві прихильники С. вважали німецьких романтиків, а найближчими предтечами - поета Г. Аполлінера та художника Дж. Кіріко. С. найбільше поширився в живописі, в угруповання сюрреалістів увійшло багато художників - Г. Арп, С. Далі, Р. Магрітт, А. Массон, Х. Міро, І. Тангі, серед яких були і колишні дадаїсти М. Дюшан та М. Ернст.

Фовізм (від франц. *fauves* - дикі) - напрям у модерністському живописі початку XX ст., один з проявів його найбільш радикальної течії - *авангардизм*, французький аналог німецького *експресіонізму*. Назву Ф. з певною часткою насмішки художня критика присвоїла творчості групи молодих паризьких художників, які брали спільну участь у виставках 1902 - 1907 рр. До цієї групи фовістів належали А. Матісс, А. Дерен, М. Вламінк, А.Марке, Р. Дюфі, К. ван Донген та ін.

Формалізм (франц. *formalisme*, від лат. *formalis* - складений за формою, що стосується форми) - І. Дотримання зовнішньої форми в чому-небудь незалежно від або на шкоду суті справи; формальне ставлення до чого-небудь. У художній культурі загалом - відрив форми від змісту в художніх творах, надання провідного значення формі або окремим її елементам.

Футуризм (франц. *futurisme*, від лат. *futurum* - майбутнє) - формалістичний авангардистський напрям у європейській літературі і мистецтві 10-20-х років XX ст., один з початкових різновидів художнього *модернізму*, представники якого намагалися створити "синтетичне мистецтво майбутнього", що відповідало б технічному прогресу, прискореним ритмам життя. Для Ф. характерні апологія й звеличення техніки, *урбанізм*, пропагування індивідуалізму і свободи митця.

Хепенінг (англ. *happening* - випадок, подія) - жанр у мистецтві модернізму, один з модерністських, авангардистських напрямів театрального мистецтва, близький до “театру абсурду, сценічний різновид *non-artu*, що виник наприкінці 50-х років ХХ ст. у США. В його основі є позапланова (як звичайно абсурдна) дія, яка або механічно копіює повсякденний побут людей, або взагалі позбавлена будь-якого здорового глузду, і в якій, крім виконавців-акторів, беруть участь і глядачі.

Шлягер (нім. *schlager*, букв.- бойовик, хіт сезону) - I. Модна естрадна пісня або мелодія, що мають особливий успіх у сучасної публіки. 2. Переносно - будь-яка рекламована або дуже популярна новинка в галузі мистецтва, літератури, моди тощо. III. - одне з найпоширеніших явищ сучасної *масової культури*. Поряд з творами, що мають художню вартість, у III. часто потрапляють завдяки посиленій рекламі ремісничі підробки, розраховані на примітивні, невисокі смаки.

Ювелірний (від голл. *juwelier*) - I. Пов'язаний з художніми виробами, предметами розкоші, прикрасами з дорогоцінних металів і каменів, з їх виготовленням. 2. Ю. камінь - камінь, з якого виготовляють художні вироби, прикраси. 3. Переносно - майстерно оброблений до найдрібніших деталей, старанно, тонко виконаний, вишуканий.

Ямато-Е (“Японський живопис”) - напрям середньовічного японського живопису, для якого характерне використання сюжетів з національної історії та літератури Японії.

Ямб (грец. *jambos* - напасник) - I. Віршова двоскладова стопа з наголосом на другому складі. 2. У давньогрецькій поезії твори, за характером близькі до сатири.